

กำหนดการ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
โครงการ การส่งเสริมศักยภาพนักเศรษฐศาสตร์ในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ภายใต้บริบททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
วันที่ 31 สิงหาคม 2550 เวลา 8.30-12.00 น.
ณ ห้องประชุมใหญ่ ชั้น 5 ตึกคณะเศรษฐศาสตร์
ม.ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

- 08.30- 09.00 น. ลงทะเบียน
- 09.00- 09.10 น. กล่าวเปิด
โดย รศ. ดร. เรณู สุขารมณ์
ผู้อำนวยการสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
- 09.10- 10.30 น. เสวนา “วิถีชุมชนกับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง”
กรณีลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง และป่าชุมชนตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย
จังหวัดบุรีรัมย์
โดย ผู้แทนชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชน(สมาคมหยาดฝน)
อาจารย์ชวลit บุนนาค คณะเศรษฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์
คุณธนิต เจริญสุข สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและ
สิ่งแวดล้อม
- 10.30-10.45 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 10.45-11.30 น. การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบททรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม : กรอบคิดทางทฤษฎีและบทสังเคราะห์
โดย รศ. ดร. ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชูกิ คณะเศรษฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์
- 11.30 -12.00 น. อภิปรายและรับฟังความคิดเห็น
ดำเนินรายการ โดย รศ.ดร.เรณู สุขารมณ์
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน

เอกสารถอดเทป การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม “โครงการส่งเสริมศักยภาพนักเศรษฐศาสตร์ในการ
ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้บริบททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
วันที่ 31 สิงหาคม 2550 ณ ห้องประชุมใหญ่ชั้น 5
ตึกคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รายนามคณะนักวิจัย

1. รศ. ดร. ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชูกิ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. รศ. ดร. เรณู สุขารมณ์	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. อาจารย์ชด บุนนาค	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. คุณชนิต เจริญสุข	สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

รายนามคณะผู้แทนชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชน

1. คุณพิศิษฐ์ ชาญเสนาะ	สมาคมหยาดฝน จ.ตรัง
2. คุณศิริวรรณ นาคมุข	สมาคมหยาดฝน จ.ตรัง
3. นายบา เหล่หมุด	9 หมู่ 3 ต.วังวน อ.กันตัง จ.ตรัง
4. นายพงศ์กร หลีแคล้ว	58/2 หมู่ 3 ต.วังวน อ.กันตัง จ.ตรัง
5. นายสุภาพ ศรีภา	53 ม.8 ต.เขาคอก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
6. นายพุทธิชัย มานัน	191 ม.2 ต.เขาคอก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

รายนามผู้เข้าร่วมประชุม

1. รศ.ดร.ยงยุทธ แฉล้มวงษ์	มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
2. รศ.ดร.ประยงค์ เนตยารักษ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. นางสาวจิต มหาวิหกานนท์	ภารกิจวิทยาการ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
4. นายสุรพรรณ ตั้งทวีวัฒนา	ภารกิจวิทยาการ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
5. ศ.ดร.ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. ดร.เยาวเรศ ทับพันธุ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
7. ดร.ชยันต์ ต้นดีวิสดาการ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
8. ดร.สมนึก ทับพันธุ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9. ดร.เอี่ยมพร พิชัยสนิธ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

10. รศ.ดร.นิรมล สุธรรมกิจ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
11. อ.ชมพูนุท อุปพงษ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
12. ผศ.ดร.ดวงมณี เลาวกุล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
13. อ.สุภาวดี ฮะมณี	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
14. รศ.ดร.ศิริพร สัจจานนท์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา
15. ดร.พงษ์วิภา หล่อสมบูรณ์	สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
16. ดร.วนิดา ลาวัณย์ทักษิณ	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
17. นางสาวรัตติยา สุกดีพงษ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
18. นายบุญชัย แซ่เจี้ยว	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
19. นายสุนนท์ ทองพัช	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
20. นายสุวัฒน์ ลิ้มวุฒิไส	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
21. นางสาวปาภิณีย์ บุรณะ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
22. นางสาวธีรนา นภาพฤกษ์ชาติ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
23. นางสาวสุนารี ปัทศรีสมบูรณ์	

เอกสารถอดเทป

อ.ปีทมาวดี

การสัมมนาครั้งนี้ จัดขึ้นเพื่อต้องการเสนอมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์ในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นเวทีที่ให้แก่นักเศรษฐศาสตร์มาร่วมกันระดมความคิดเห็น โดยที่งานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้เป็นการนำกรอบแนวคิดจากหน่วยงานส่วนกลางไปคุยกับชาวบ้าน แต่เป็นการนำเอาวิถีชีวิตของชาวบ้านมาเป็นบทเรียนเพื่อนำมาสังเคราะห์ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การสัมมนาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษากิจการที่ได้ลงพื้นที่สองแห่งคือ จ.ตรัง และ จ.บุรีรัมย์ และเสนอกรอบแนวคิดในการสังเคราะห์ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

สัมมนาในครั้งนี้ เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ ความหมายของประชุมเชิงปฏิบัติการ คือ อยากรู้ความคิดเห็นจากทุกท่านที่เข้าร่วมประชุมเพื่อนำไปปรับปรุงผลการศึกษา สำหรับการประชุมในวันนี้เพื่อนำเสนอผลการศึกษาในพื้นที่ และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยกลุ่มเป้าหมายประมาณ 30

คน ซึ่งจะเน้นในกลุ่มของนักเศรษฐศาสตร์ เพราะในตอนต้นกระดาษสุดท้ายจะมีการกล่าวถึงเรื่องของ ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ด้วย เวทีเสวนาในรอบแรก โจทย์ใหญ่ คือ

1) ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกับทรัพยากรอย่างไร วิถีนี้ทำให้ยู่รอดและทำให้เกิดความยั่งยืน ในทรัพยากรอย่างไร

2) วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นวิถีเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ ทำไมจึงมีการเกิดกิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมเหล่านี้มีความสำคัญต่อพื้นที่อย่างไร และส่งผลอย่างไรต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3) กระบวนการสร้างวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงใน 2 พื้นที่ ถ้าจะถอดบทเรียนเพื่อไปใช้ใน พื้นที่อื่นๆ จะสามารถทำได้อย่างไร

ต่อจากนี้ จะเป็นการนำเสนอผลจากการลงไปศึกษาในพื้นที่ โดย อ.ชล บุญนาค จากคณะ เศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ลงไปศึกษาพื้นที่บ้านแหลม จ.ตรัง และชนิด เจริญสุข ลงไปศึกษาพื้นที่ ด. เขาคอก จ.บุรีรัมย์ โดยที่ทั้งสองคนจะเล่าให้ฟังเกี่ยวกับสภาพของพื้นที่ว่าเป็นอย่างไร เพื่อให้ทุกท่าน เห็นภาพร่วมกัน

อ.ชล

กราบเรียนกรรมการสภาวิจัย อาจารย์ทุกท่าน ชาวบ้านทุกท่านที่มาจากพื้นที่จ.ตรังและจ. บุรีรัมย์ ผมจะนำเสนอภาพรวมของพื้นที่บ้านแหลม อ.กันตัง จ.ตรัง ซึ่งได้ลงไปอยู่ระหว่างวันที่ 1-30 เมษายน 2550 ก่อนอื่นจะขอพูดถึงโจทย์วิจัยที่ได้รับก่อนลงไปในพื้นที่ คือ

1) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างไร ซึ่งมีความเข้าใจ กันว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือการทำให้ทุน 5 ประการยังคงอยู่ แต่จะมองเพียงแรงระเบิดจากภายในเท่านั้น โดยไม่ได้มองถึงจิตวิญญาณ คุณธรรมด้วย คิดว่าจุดนี้เป็นจุดที่แตกต่างกันมากจุดหนึ่ง

2) ต้องการดูว่าที่มาของแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดจากฐานของวัฒนธรรมหรือไม่ หรือเกิดจากการร่วมมือของชาวบ้านที่เห็นปัญหาและร่วมกันแก้ไข หรือ มีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยเหลือ

3) เบื้องหลังวิถีคิดและพฤติกรรมของชาวบ้านนั้นอยู่บนพื้นฐานของหลักการเศรษฐกิจ พอเพียงหรือไม่ โดยใช้ 3 หัวง 2 เงื่อนไขเป็นกรอบแนวคิด

สมมุติฐานเบื้องต้น คือ

1) คิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวทางการพัฒนาที่ผู้ดำเนินการนำเอาไปใช้ เพื่อการสร้างกฎ กติกา แต่หลักการเศรษฐกิจพอเพียง เราหวังการระเบิดจากภายใน โดยให้คนตระหนักรู้ด้วยตัวเอง มี จิตสำนึกด้วยตัวเอง โดยมีวิธีการศึกษา คือ ศึกษาวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของชาวบ้านในการดำเนินการด้าน

สิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการพูดคุยและสัมภาษณ์ชาวบ้าน แต่อาจจะไม่มีการอัดเทป เพราะพบว่าจะมีอุปสรรคต่อการพูดคุยเป็นอย่างมาก จึงเป็นการพูดคุยกันและมาสรุปอีกครั้ง นอกจากนี้คิดว่าเรื่องคุณธรรมในพื้นที่มีบทบาทในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงสูงมาก ในขณะที่การพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้กล่าวถึงเรื่องคุณธรรม ซึ่งได้ศึกษาจากการสังเกตและสัมภาษณ์ว่าคำสอนทางศาสนามีผลต่อพฤติกรรมของชาวบ้านหรือไม่

2) สันนิษฐานว่าที่มาของแนวคิดนั้นอาจจะมาจากองค์กรพัฒนาเอกชน คือสมาคมหยาดฝนหรือไม่ โดยสัมภาษณ์กลุ่มอนุรักษ์ถึงที่มาของการรวมกลุ่ม

3) สิ่งที่ทำนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ สันนิษฐานไว้ว่าสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติน่าจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง เพียงแต่ชาวบ้านอาจจะไม่รู้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาโดยเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้าน เข้าร่วมประชุมและสังเกตวิธีการทำงานของแกนนำชาวบ้าน

สภาพทั่วไปของพื้นที่บ้านแหลม

บริเวณเขตลุ่มน้ำปะเหลียน มีอาณาเขตตั้งแต่ อ. ย่านตาขาว อ.ปะเหลียน อ.กันตัง รวมไปถึงบริเวณเกาะลิบง หาดเจ้าสำราญ และชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่ต่อเนื่องกัน หากมีปัญหาเกิดขึ้นจะมีผลกระทบไปตลอดแม่น้ำทั้งสาย สำหรับพื้นที่ที่ลงไปศึกษาจะเป็นบริเวณลุ่มแม่น้ำกร่อย บ้านแหลม อ.กันตัง จ.ตรัง

ลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านแหลม ตั้งหมู่ 3 ต.วังวน อ.กันตัง มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับบ้านท่าเรือ ทิศใต้และตะวันออก ติดกับ แม่น้ำปะเหลียน ทิศตะวันตก ติดกับหมู่ 5 บ้านคูไผ่ สังเกตว่าหมู่บ้านแหลม จะติดกับแม่น้ำ ซึ่งมีทรัพยากรหลายชนิด ทรัพยากรที่สำคัญของบ้านแหลม คือ หอยนางรม ภายในหมู่บ้านจะมีบ้านของชาวบ้าน มีป่าโกงกาง มีเขตอนุรักษ์หอยนางรม ซึ่งมีความกว้าง 150 เมตร ยาว 1 กิโลเมตร นอกจากนี้มีกระชังปลา จะเห็นว่าส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำ

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประชากร มีจำนวนประชากร 199 ครัว ประมาณ 1204 คน ประมาณ 95% นับถือศาสนาอิสลาม อีก 5% นับถือศาสนาพุทธ ภาษาที่ใช้ คือภาษาใต้ และภาษาจ.ตรังโดยเฉพาะมีบางส่วนที่พูดภาษากลาง

การประกอบอาชีพ ชุมชนบ้านแหลมมีอาชีพที่หลากหลาย หมายถึงคนหนึ่งคนทำอาชีพที่หลากหลาย โดยใน 1 วันทำหลายๆ อาชีพ จึงมีรายได้ที่ไม่แน่นอนในแต่ละวัน ทุกคนในบ้านสามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ และมีรายได้เป็นของตนเอง อาชีพหลักๆ คือ ประมง ทั้งในแม่น้ำ ป่าชายเลน ริมฝั่งทะเล และทะเลน้ำลึก ในแม่น้ำ มีการจับหอยปะ ป่าชายเลน จับปูดำ ส่วนชายฝั่งจะเป็นการวางอวน

นอกจากนี้ มีอาชีพปลูกยางพารา โดยแต่ละบ้านจะมีที่ดินประมาณ 2-3 ไร่ บางส่วนมีอาชีพรับจ้างกรีดยาง อีกอาชีพหนึ่งที่ทำกันมากก็คือ รับจ้างทำใบจาก ซึ่งเป็นเหมือนอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน โดยจะมีคนที่รับตัดใบจาก รับลอกใบจาก และนำไปขายส่ง บางส่วนเป็นร้านค้าซึ่งมีประมาณ 3-4 ร้านค้า นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าคนกลาง ที่รับใบจากหรือรับปุ๋ยหรือหอยไปขาย อีกส่วนเล็กๆ ประมาณ 2-3 คนทำปูนขาวจากหอย คนหนุ่มสาวบางส่วนก็ไปทำงานนอกหมู่บ้าน ประมาณ 30% ของประชากรมีสวนยาง 2-3 ไร่ต่อคน ผู้เขียน ทวี เครื่องเล่นวีซีดี และรถจักรยานยนต์พบเห็นได้ทั่วไป และมีการเลี้ยงวัวเนื้อและวัวชน นอกจากนี้แต่ละบ้านยังมีการเลี้ยงไก่และแพะ รถกระบะอาจจะจะมีเฉพาะบ้านที่มีสวนยางมากๆ หรือกลุ่มพ่อค้าคนกลาง หรือกลุ่มที่ทำอาชีพอื่นที่นอกเหนือจากประมงด้วย

เรื่องรายรับ ในช่วง 6-13 ค่า ทั้งข้างขึ้นข้างแรม มีการจับหอยปะ โดยเฉลี่ยรายได้ประมาณ 200-800 บาทต่อวัน วางอวนรายได้ 3000-5000 บาทต่อวัน ส่วนการตกปูจะทำได้ช่วง 5-7 ค่า และ 12-14 ค่า จะทำรายรับได้ประมาณ 300-1200 บาทต่อวัน ถ้าเป็นวางอวนทะเลนอก หรือใช้ฉมวกยิงปลาที่ทะเลน้ำลึกจะมีรายได้ประมาณ 8000-10000 บาทต่อวัน ส่วนกรีดยางพารามีรายได้ 400-500 บาทต่อวัน แต่อย่างไรก็ตาม รายได้จะผันผวนตามดินฟ้าอากาศ เช่น ถ้าฝนตกจะกรีดยางได้ลำบาก หรือออกไปจับหอยปะได้ลำบาก

สำหรับรายจ่ายที่พบ จะมีอยู่ 3 ส่วนคือ ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าวสาร น้ำมันพืช กระทียม ผักสวนครัวต่างๆ เนื่องจากบ้านแหลมแต่เดิมที่มีที่นา ปัจจุบันกลายเป็นบ่อกึ่ง ไม่สามารถปลูกพืชได้ ซึ่งทำให้ไม่สามารถมีข้าวสารบริโภคในพื้นที่ได้ นอกจากนี้จะมีค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าโทรศัพท์มือถือ ค่าน้ำมันรถ ซึ่งจากการพูดคุยกับคนในพื้นที่ พบว่ารายจ่ายส่วนนี้ ส่วนใหญ่รายจ่ายจะค่อนข้างสมดุลกับรายรับ รายจ่ายส่วนที่สอง คือ คิดว่ามาจากวัฒนธรรมทางสังคม คือ ค่าภาษีสังคม เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ หรือ พิธีการทางศาสนาที่จะต้องมีการให้ทานต่างๆ และพวกเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย

ในส่วนของหนี้สิน จะมีหนี้ของ ธกส. กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง และหนี้นอกระบบ ซึ่งจากการสัมภาษณ์หลายๆ คน เขาจะรับรู้ด้วยตัวเองว่าตัวเองมีหนี้สิน และชาวบ้านส่วนหนึ่งที่จะเป็นหนี้นอกระบบ บางส่วนเป็นหนี้ ธกส. สำหรับกองทุนหมู่บ้าน ตอนนี้พยายามผลักดันให้เป็นนิติบุคคล และจะพยายามให้มีหนี้เสียน้อยที่สุด

นอกจากนี้ อายุมุข จะมีส่วนของเบอร์หุ้นและพนันบอล แต่เท่าที่ทราบจะมีไม่มาก เช่น การพนันบอลจะเป็นพวกเด็กวัยรุ่น หรือเบอร์หุ้นก็จะมียู่บ้างเป็นบางครั้งเรือนเท่านั้น แต่แชร์ก็จะมียู่บ้าง แต่ก็เป็นไปเพื่อให้มีเงินก้อนไปใช้จ่ายในบางช่วงเท่านั้น เช่น เปิดเทอมเข้าโรงเรียน เป็นต้น

ในส่วนของสังคมและวัฒนธรรมจะมีมัตยิดซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นทั้งที่รวมใจและที่รวมตัวชุมชนกัน ซึ่งตนเองจะได้ข้อมูลจากการนั่งร้านกาแฟ และร้านขนมจีน อีกอย่างที่ตั้งเกิด คือ คนหนุ่มสาวจะอยู่ในหมู่บ้านค่อนข้างมาก โดยเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ถึงแม้ว่าจะมีบางส่วนที่ไปทำงานนอกพื้นที่ก็จะเป็นแบบไปเช้าเย็นกลับ ซึ่งก็ทำให้รู้สึกแตกต่างจากที่อื่น ตัวอย่างเช่น เคยไปที่ชัยภูมิพบว่าไม่ค่อยเห็นคนหนุ่มสาวในหมู่บ้าน

ด้านการศึกษา เด็กส่วนใหญ่ก็จะมีการศึกษา มีบางส่วนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ โดยในชุมชนบ้านแหลมมีโรงเรียนบ้านแหลม แต่บางส่วนก็สามารถส่งลูกออกไปเรียนโรงเรียนเอกชน เช่น โรงเรียนปอเนาะ หรือ โรงเรียนการอาชีพนอกพื้นที่ได้

ด้านภูมิปัญญา มีภูมิปัญญาอยู่ในพื้นที่ แรงงานประมงทุกคนจะรู้เกี่ยวกับพื้นที่ค่อนข้างดี เรื่องสมุนไพร แพทย์พื้นบ้านก็จะยังคงมีอยู่ ทราบว่าเวลาป่วยไข้เล็กน้อยชาวบ้านจะไปหาแพทย์พื้นบ้าน แต่ถ้าป่วยไข้มากก็ต้องไปหาแพทย์ที่โรงพยาบาล

คนในหมู่บ้านสัมพันธ์กันแบบเป็นเครือญาติ มีตระกูลที่เป็นหลักประมาณ 3-4 ตระกูล และเป็นเครือญาติกันหมด ทุกคนรู้จักกัน

คุณธนิศ

สวัสดิศรัภ เรียนคณะกรรมการสภาวิจัย คณะจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ และผู้เข้าฟังสัมมนาทุกท่าน ผม ธนิศเจริญสุข เป็นผู้ช่วยวิจัยลงไปศึกษาที่พื้นที่ จ.บุรีรัมย์ หมู่บ้านละลอกกะสัง

ลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านละลอกกะสัง

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านละลอกกะสังที่จะนำเสนอ มีอยู่ 5 หัวข้อ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพ 2)ประวัติชุมชน ประวัติป่า ซึ่งในส่วนนี้จะทำให้เห็นวิวัฒนาการของชุมชนที่ละลอกกะสัง 3) การประกอบอาชีพ 4) สภาพการปกครองของชุมชนกับกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้น 5) การอนุรักษ์ทรัพยากรผ่านกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบ้านละลอกกะสัง

1) ลักษณะทางกายภาพ

บ้านละลอกกะสังตั้งอยู่ในเขต ต.เขาคอก มีพื้นที่ประมาณ 58,000 ไร่ ทำการเกษตรประมาณ 30,000 ไร่ เป็นป่าชุมชน 3,500 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชนที่บ้านละลอกกะสังจะเป็นป่าชุมชนที่มีพื้นที่มากที่สุด มีประมาณ 2,700 ไร่ ซึ่งถือว่าเป็นป่าชุมชนหลักของตำบลเขาคอก ในหมู่บ้านมีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 10 ครัวเรือน จำนวน 395 คน แบ่งเป็นชายหญิงเท่าๆกัน โดยประมาณ มีประชากร

หลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งคนไทลาว ไทเขมร ไทส่วย หรือไทกวย หรือไทกวย การใช้ภาษาจะใช้ทั้ง 3 ภาษา คือ ภาษาลาว เขมร และส่วย ส่วนเรื่องวัฒนธรรมจะผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสาม

2) เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนละหอกกะสังตั้งขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2509 ประมาณเกือบ 40 ปีที่แล้ว ช่วงแรกๆ มีการอพยพเข้ามาเริ่มต้นจากคนเขมร เนื่องจากพื้นที่ของบ้านละหอกกะสังจะติดกับชายแดนเขมร ต่อมา ประมาณปีพ.ศ. 2513-2516 กลุ่มคนไทลาวก็เริ่มอพยพเข้ามา อาทิ จากสุรินทร์ หรือในตัวจังหวัดเอง เช่น อ.พุทไธสง เมื่อปีพ.ศ. 2514 รัฐได้ให้สัมปทานป่าไม้บริเวณพื้นที่ ต.เขาคอกเกือบทั้งหมด ซึ่ง ในช่วงเวลานั้นจะมีการใช้ทรัพยากรอย่างมากมาย หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2516 รัฐก็ได้ให้สัมปทานเผาถ่าน ทั่วทั้งที่ต้นไม้นานาชนิดใหญ่หมดไปแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ. 2514 เหลือเพียงต้นไม้นานาชนิดเล็ก ๆ รัฐก็ยังให้สัมปทานเผาถ่านจนทำให้สภาพทรัพยากรในพื้นที่เริ่มเสียหาย ในปีพ.ศ. 2517 เกิดสงครามกัมพูชา ทำให้มีการอพยพของกลุ่มคนเขมรเข้ามาในพื้นที่เพิ่มเติม ช่วงระหว่างปีพ.ศ. 2519- 2539 มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ได้มีการปลูกทดแทน

จนกระทั่ง มีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของชุมชนละหอกกะสัง กล่าวคือ มีกลุ่มนายทุนเข้ามาสร้างเรือนพักในป่าละหอกกะสัง และลักลอบตัดไม้เป็นจำนวนมาก พอชาวบ้านทราบได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อสู้ โดยตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์เมื่อปีพ.ศ. 2540

ย้อนกลับไปในปีพ.ศ. 2519 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเริ่มมีการเปลี่ยนวิถีเกษตรโดยการทำเกษตรแบบใช้สารเคมี ปีพ.ศ. 2540 เข้าใจว่าจะเป็นการระเบิดจากภายในของชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านเริ่มรู้สึกอิึดอัดและรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของพื้นที่แต่ไม่มีสิทธิจัดการกับทรัพยากรของตนเอง จึงรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มกิจกรรมขึ้น โดยมีคุณประมวล เจริญยิ่ง ซึ่งเป็นประธานกลุ่มสตรี เมื่อตั้งกลุ่มขึ้นมาแล้วได้ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ แต่ไม่ได้รับความร่วมมือ จะมีเพียงกลุ่มตำรวจตระเวนชายแดนที่ช่วยแนะนำเพียงเล็กน้อย

แนวคิดของการตั้งกลุ่มกิจกรรมอนุรักษ์ เริ่มจากชาวบ้านมีความสำนึกถึงหน้าที่ที่ควรกระทำต่อทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง และคิดว่าชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ใช้ทรัพยากรและอยู่ร่วมกับทรัพยากร จึงควรที่จัดการดูแลทรัพยากรกันเอง ซึ่งเมื่อกลุ่มกิจกรรมเกิดขึ้นมาแล้ว ได้มีกิจกรรมกลุ่มเกิดขึ้น เช่น มีการระดมความคิดเห็นของชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง โดยที่คุณประมวลเริ่มจากบ้านละหอกกะสัง แลขยายเครือข่ายเพิ่มทั่วพื้นที่ ต.เขาคอก และได้ร่วมภาคีกับจังหวัดและภาคอีกด้วย ปัจจุบันพื้นที่ ต.เขาคอกถือเป็นพื้นที่ต้นแบบของชุมชนใกล้เคียง เพราะฉะนั้น จึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่สำคัญของภาคอีสานพื้นที่หนึ่ง

3) การประกอบอาชีพ

สำหรับการประกอบอาชีพของชุมชน ส่วนใหญ่ทำการเกษตรเป็นหลัก ได้แก่ ทำนาปี ทำไร่ เช่น ไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อย ไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ไก่ นอกจากนี้ เมื่อพ้นช่วงการเก็บเกี่ยว หรือมีเวลาว่างก็จะรับจ้างทั่วไป

4) สภาพการปกครองของชุมชน

สำหรับเรื่องนี้จะขอกล่าวถึงเรื่องผู้นำชุมชน โดยที่จะมีผู้นำที่เป็นทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (คุณสุภาพ สีภา) ซึ่งมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และเป็นแกนหลักของชุมชนในการสร้างสรรค์กิจกรรมในชุมชนขึ้นมา ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือคุณประมวล เจริญยิ่ง ซึ่งนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร และมีบทบาทในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน ตำบลและจังหวัด

ส่วนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน จะมี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออม. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของละหอกกะสังเอง และกลุ่มเยาวชน

5) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่มาของแนวคิดการอนุรักษ์ เกิดจาก 2 ปัจจัยสำคัญ คือ 1) ช่วงแรกเกิดจากความอึดอัด ในการไม่มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตนเอง 2) ในปีพ.ศ. 2548 ชาวบ้านได้ทำโครงการวิจัยชุมชนโดยได้ทุนสนับสนุนจากสกว.และผลงานชิ้นนี้ได้รับรางวัล คิดว่าการทำวิจัยเป็นอีกหนึ่งจุดเปลี่ยนของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วม และมีการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์มากขึ้น

ข้อค้นพบ จากการเข้าไปศึกษา คิดว่า การจัดสรรทรัพยากรของชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของตัวชุมชนเอง เพราะคนละหอกกะสังถือได้ว่า ฟังฟังทรัพยากรธรรมชาติอย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่การบริโภค การประกอบอาชีพ หรือแม้แต่การเก็บของป่าชายก็ตาม นอกจากนี้ การรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่างๆ เป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนเองและหน่วยงานอื่นๆ ทำให้ชาวบ้านละหอกกะสังมีการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น โดยที่ชุมชนได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ ขึ้นมา และสามารถรักษาภูมิปัญญาของตนเองเอาไว้ได้

นอกจากนี้ ในประเด็นเรื่องความพอเพียง เท่าที่ได้ไปลงพื้นที่และจากการสัมภาษณ์ สังเกต และพูดคุยกับชาวบ้าน ขอแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ เรื่องการนำมาใช้ปฏิบัติได้จริงในชีวิต และความต้องการของตัวเองในเรื่องความพอเพียง ส่วนนี้คือในระดับปัจเจกชน ซึ่งจะพบว่าคนที่ต้องการปฏิบัติในเรื่องความพอเพียง และปฏิบัติได้จริงมีประมาณ 40% ของคนในพื้นที่ โดยที่พฤติกรรมของคนกลุ่มนี้จะมีลักษณะคล้ายๆ กัน คือ ใช้ระบบการผลิตจากธรรมชาติ และสามารถจัดการกับหนี้สินของตัวเองได้ โดยไม่มีปัญหา อาจจะหนี้บ้างแต่สามารถจัดการหนี้ของตัวเองได้ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มที่จำใจ คือ ต้องการเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แต่มีวิถีที่อาจจะเป็เศรษฐกิจพอเพียงบ้าง กลุ่มนี้จะมีพฤติกรรม เช่น

อาจจะทำการผลิตที่ใช้ปุ๋ยคอก แต่จริงๆ แล้วใช้ปุ๋ยเคมีเนื่องจากไม่มีกำลังเงินซื้อ และอีกกลุ่มคือ คนที่ต้องการมีเศรษฐกิจพอเพียง แต่ไม่สามารถปฏิบัติได้ ขอเรียกว่ากลุ่มไม่เข้าใจ ซึ่งมีประมาณ 25 % ของคนในพื้นที่ และมีกลุ่มที่ไม่ใส่ใจเลย มีประมาณ 5 %

กรอบวิถีดคิดเบื้องหลังกิจกรรมของชาวบ้านในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่า จุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชนละหอกกะสัง คือ การทำวิจัยชุมชนในปีพ.ศ. 2548

หากจะนำมาเชื่อมโยงกับกรอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คิดว่าชาวบ้านเริ่มจากหลัก 3 ห่วง คือ ประเด็นความมีเหตุผลพอประมาณ และความมีภูมิคุ้มกันขึ้นมาก่อนในการทำวิจัย ส่วนของ 2 เงื่อนไขจะมาทีหลัง โดยที่จะเกิดการสะสมเรียนรู้ เกิดความสามัคคีขึ้นในชุมชน และหลังจากการทำวิจัยชุมชนแล้วชาวบ้านสามารถนำเอาความรู้และคุณธรรมที่มีเป็นตัวผลักดัน เป็นตัวขับเคลื่อนข้างหน้า คือเริ่มเริ่มมีการเรียนรู้ และใช้เงื่อนไขเหล่านี้ไปผลักดันกิจกรรมต่างๆ ได้

สุดท้าย คิดว่าการทำวิจัยของชุมชนโดยที่เน้นการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ร่วมหาคำตอบ เป็นส่วนที่กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด วิถีการผลิต และวิถีชุมชนของตนเอง เพราะฉะนั้น เรื่องการสร้างความสำเร็จในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คิดว่าเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง หรือที่เรียกว่า การวิจัยเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลง สังคม น่าจะเป็นคำตอบของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ต่อไปเป็นเวทีพูดคุยกับชาวบ้านจากอ.ปะเหลียน จ.ตรัง และ บ้านละหอกกะสัง ต.เขาคอก จ.บุรีรัมย์ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) คุณบา เหล่หมุด หรือบังบา ซึ่งเป็นประธานกลุ่มอนุรักษ์หอยนางรม บ้านแหลม จ.ตรัง
- 2) คุณพงศกร หลีแคล้ว หรือ บังลิ เป็นกรรมการหมู่บ้าน และดูแลป่าชายเลน บ้านแหลม จ.ตรัง
- 3) คุณพิศิษฐ์ ชาญเสนาะ นายกสมาคมหยาตฝน จ.ตรัง
- 4) คุณศิริวรรณ นาคมุก เจ้าหน้าที่ทำงานในพื้นที่บ้านแหลม จ.ตรัง
- 5) คุณพุทธิชัย มาลัย แกนนำกลุ่มกิจกรรมอนุรักษ์ฯ บ้านละหอกกะสัง จ.บุรีรัมย์
- 6) คุณสุภาพ สีกา ประธานอสม. และเป็นคณะกรรมการของกลุ่มอนุรักษ์ฯ บ้านละหอกกะสัง จ.บุรีรัมย์

คุณพิศิษฐ์

สวัสดิ์ศรีรับ สำหรับกิจกรรมการขับเคลื่อนอนุรักษ์ของชุมชนบ้านแหลม สมาคมหยาตฝนเริ่มทำงานในปีพ.ศ. 2528 โดยทำงานแถบเกาะแก่งและชายฝั่งทะเล ซึ่งจากการศึกษามีข้อสรุปว่า ทรัพยากรชายฝั่งและเกาะแก่งจะอยู่รอดไม่ได้ถ้าพื้นที่ดินน้ำเสื่อมโทรม จึงได้เริ่มเดินทางจากชายฝั่งทะเลไปสู่ต้น

น้ำ โดยผ่านหมู่บ้านแหลมเป็นหมู่บ้านแรก ตอนนั้นได้รับการสนับสนุนจากผู้นำเก่าๆ ของหมู่บ้านตามชายฝั่ง และมีกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านของจ.ตรัง ในปีพ.ศ. 2536

จริงๆ แล้วสมาคมหยุดฝนไม่ได้ขับเคลื่อนมาก เพียงแต่กระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญว่าทำอย่างไรให้สามารถอยู่อย่างปลอดภัย และไม่ลำบาก โดยประการแรก ทำให้ชาวบ้านให้คำมั่นถึงทรัพยากรที่มีอยู่ว่าจะใช้ทรัพยากรอย่างไร นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนให้ชาวบ้านพิจารณาเรื่องการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง โดยให้ชมรมชาวประมงพื้นบ้านเป็นตัวขับเคลื่อน ประการที่สอง ชาวบ้านบางส่วนยังขาดข้อมูล และขาดความมั่นใจ จึงช่วยสร้างสะพานหรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านแหลม กับหน่วยงานราชการ หรือชุมชนอื่นๆ ประการที่สาม ประจวบเหมาะว่าช่วงเวลานั้น คล้ายๆ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่จ.บุรีรัมย์ กล่าวคือ หอยนางรมซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน มีแนวโน้มที่จะถูกเอกชนขอซื้อสัมปทาน โดยผ่านกรมประมง เมื่อสมาคมหยุดฝนได้ทราบเรื่องจากชาวบ้าน ได้มีการช่วยให้กำลังใจ ให้ข้อมูล และกระตุ้นหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ชาวบ้านได้มีการรวมตัวและเรียกร้องไม่ให้มีการสัมปทาน จึงเป็นที่มาของการตั้งกลุ่มอนุรักษ์หอยนางรม โดยมีคุณบา เหล่หมุด เป็นผู้ดำเนินการ จากนั้นก็ค่อยๆ ขับเคลื่อนในเรื่องอื่นต่อไป อาทิ แม่น้ำปะเหลียน หอยนางรม ป่าชายเลน ความเป็นอยู่ของชุมชน โรงเรียน ศาสนา และอื่นๆ จนกระทั่งปัจจุบัน ชุมชนบ้านแหลมเป็นจุดที่ประสานความร่วมมือ สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนในเขตลุ่มน้ำปะเหลียนประมาณ 10 กว่าหมู่บ้าน

อ.ชล

อยากให้ทุกท่านเล่าให้ฟังว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมา ทั้งสองพื้นที่นั้นมีวิถีชีวิตอย่างไร ใช้ชีวิตอยู่กับทรัพยากรในพื้นที่อย่างไร ทรัพยากรมีความสำคัญหรือไม่ อย่างไร และทำให้ชุมชนสามารถอยู่อย่างยั่งยืนหรือไม่

คุณพุทธิชัย

ทราบเรียนคณะกรรมการจากสภาวิจัย และผู้เข้าร่วมสัมมนา ถ้าจะพูดถึงคนในชุมชนบ้านละลอกกะสัง มีวิถีชีวิตพึ่งพิงอยู่กับป่าได้อย่างไร จะขอย้อนไปตอนเป็นเด็ก ส่วนตัวได้พึ่งพิงอาศัยทรัพยากรธรรมชาติมาโดยตลอด ตอนเป็นเด็กเห็นคนตัดไม้ทำลายป่า ลากซุง รู้สึกดีใจที่ได้เห็นรถ เห็นคนลากต้นไม้ใหญ่ พวกไม้ยาง ไม้ตะเคียน ซึ่งวันหนึ่ง มีประมาณ 20-30 เที้ยว ชาวบ้านคนอื่นๆ ก็ดีใจเนื่องจาก ประการที่หนึ่ง พื้นที่ที่เคียนโล่ง จะได้มีที่อยู่ ที่ทำกิน ประการที่สอง ตอนนั้นถ้าเป็นการสัมปทานจากภาครัฐ ชาวบ้านไม่มีใครไปขัดแย้ง หรือต่อต้าน ประการที่สาม ช่วงนั้น เห็นขอนแก่น มีเยอะ

มาก เพราะต้นไม้ที่ถูกโค่นจะเหลือส่วนตอ เห็ดขอนก็จะขึ้นเป็นจำนวนมาก จนกระทั่ง การสัมปทานตัดไม้พวกไม้ซุงขนาด 3-4 คน โอบไปจนหมด แม้กระทั่งช่วงหลังเริ่มมีการสัมปทานเผาถ่าน ชาวบ้านก็ยังไม่เห็นว่ามิผลกระทบเกิดขึ้น แต่ต่อมาเมื่อตอไม้ซุงเริ่มแห้งตาย ไม้ขนาดกลางหมดไป ความเดือดร้อนเริ่มเข้ามาถึงตัวชาวบ้านเอง ทำให้เริ่มรู้แล้วว่าป่าไม้หมด ไม่มีอาหาร ซึ่งตอนนั้นคิดว่าทุกคนเริ่มคิด แต่ก็ยังไม่มีการรวมกลุ่มกัน ยังเป็นช่วงที่ต่างฝ่ายต่างหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ส่วนตัวตอนเด็กคิดว่าต้นไม้ตัดอย่างไรก็ไม่หมด แต่ความเป็นจริง ยังไม่ได้แต่งงานเลยไม้หมด สัตว์ป่าที่เคยเห็นอยู่เยอะแยะก็หมดไป ยังคิดว่าเกินความเป็นจริงมาก เนื่องจากสมัยก่อนต้นไม้มีอยู่หนาแน่นมาก หากต้องการบ้างมากินเป็นอาหาร 1 ตัวก็ตัดต้นไม้ทิ้งทั้งต้น เหล่านี้คือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ถูกต้องของชาวบ้านเอง

เมื่อชาวบ้านรู้ว่าพื้นที่ป่าหมด ทุกสิ่งทุกอย่างก็หมดไปด้วย ตลอดเวลา 5 -10 ปีที่ผ่านมา ไม่มีสัตว์น้อยใหญ่ไม่ว่าจะเป็นบ่างหรือกิ้งก่า หรือแมแต่อย่าง กบ เขียด จนกระทั่งปีพ.ศ. 2539-2540 ที่มีการลักลอบตัดไม้ของนายทุน ตอนนั้นชาวบ้านรู้แล้วว่าป่าไม้จะหมดไป และทราบว่ถ้าไม้หมด อาหารก็หมด ทุกคนจะอยู่อย่างลำบาก เพราะไม่มีแหล่งอาหาร ดังนั้น เลยมีการรวมตัวกันต่อต้านนายทุน ตอนนั้นพวกนายทุนเคยมาติดตอให้ตัดไม้ให้ต้นละ 5 บาท ยังคิดว่าอยากทำ เนื่องจากวันหนึ่งๆ สองคนสามารถตัดได้ถึง 100 ต้น ก็จะมีรายได้ประมาณ 500 บาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากในช่วงนั้น แต่ก็ไม่ได้ทำเพราะคิดว่าถ้าไม้หมดจะทำอย่างไร นอกจากนี้ยังเห็นคนจากชุมชนอื่นที่รับจ้างตัดไม้ก็เกิดความเสียดาย เกิดความตกใจ เพราะมีการทำลายกันเรียกว่าราบเป็นหน้ากลอง รถสิบล้อลากออกไปจำนวนวันละหลายเที่ยว

จุดเปลี่ยนอีกประการหนึ่ง คือ มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำในหมู่บ้าน ที่ผ่านมาผู้นำเก่าจะเน้นกับการออกคำสั่งให้ชาวบ้านปฏิบัติตาม แต่เมื่อมีการเปลี่ยนผู้นำจึงเริ่มมีการรับฟังชาวบ้านว่าได้รับความเดือดร้อนอย่างไร จึงได้มีการรวมกลุ่มกันเสนอว่าหากไม่หยุดลูกไม้ ทำลายป่า ชาวบ้านก็จะอยู่ไม่ได้ เช่นเดียวกัน และได้ตั้งกลุ่มกิจกรรมขึ้น นอกจากนี้ลักษณะวิถีคน ต.เขาคอกอีกประการหนึ่ง ก็คือ จะเชื่อผู้นำ ผู้ใหญ่บ้านบอกอย่างไรก็ว่าอย่างนั้น ซึ่งการเชื่อผู้นำถือว่าเป็นวัฒนธรรมของคนเขาคอก ไม่ว่าจะอย่างไรก็ยังเชื่อผู้นำอยู่ แม้แต่ลงร่างรัฐธรรมนูญก็ยังถามผู้ใหญ่บ้าน

เมื่อเริ่มตั้งกลุ่มขึ้นแล้วในปีพ.ศ. 2548-2550 ชุมชนในพื้นที่เองเริ่มมองเห็นความเปลี่ยนแปลงในป่าเกิดขึ้น แม้กระทั่งชุมชนอื่นก็เข้ามาดูก็เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลง ตนเองก็สังเกตว่าเมื่อก่อนเข้าไปเลี้ยงวัว ควายในป่า ไม่มีที่พักร่มเงา แต่เดี๋ยวนี้ต้นไม้โตเร็วมาก มีร่มเงาให้หลบแดดนอกจากนี้แหล่งอาหารก็สมบูรณ์ขึ้น เช่น กบ เขียด อึ่งอ่าง เห็ด มีพบได้ทั่วไป ทุกวันนี้มีคนเข้าไปหาเห็ดเกือบตลอด 24 ชั่วโมง รวมทั้งคนชุมชนอื่นด้วย

ข้อค้นพบคือ สิ่งที่ชุมชนได้รับจากการพึ่งพิงป่า คือ 1) ผักที่ได้เป็นผักปลอดสารพิษ 2) อากาศบริสุทธิ์ 3) อาหารทุกอย่างที่ได้ปลอดสารพิษแน่นอน

บังบา

สวัสดิ์ผู้ร่วมเสวนาทุกท่าน กระผมเป็นประธานประชาคมหมู่บ้านและประธานอนุรักษ์หอยนางรมของหมู่ที่ 3 บ้านแหลม ต.วังน อ.กันตัง

จากการที่ชาวบ้านต้องทนลำบากมาโดยตลอดในช่วงยุคสัมปทานป่า เกิดการทำลายไม้ ซึ่งที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของรัฐ ได้กล่าวหาว่าคนที่ทำลายไม้คือชาวบ้าน ไม้จึงหมดไป แต่จริงๆ แล้วเป็นเพราะมีการสัมปทานป่า กระผมเองเป็นผู้ประกอบการ ต้องรับจ้างตัดไม้ แต่เมื่อไม้หมดไป รัฐกลับบอกว่าชาวบ้านทำลายป่า ทั้งที่ได้ภาษีจากการสัมปทานป่ามากมายมหาศาล คาดว่าช่วงนี้น่าจะมีการสัมปทานป่าไม้กันทั่วประเทศ ทำให้ชาวบ้านต้องเดือดร้อนจากการที่ไม้หมดไป เช่นเดียวกับชาวบ้านที่บุรีรัมย์ โดยที่เมื่อไม้หมด ทรัพยากรสัตว์น้ำต่างๆ ก็หมดไปด้วย สัตว์ที่หายาก เช่น ปลากระบอก ปลาอีกหลายชนิดก็หายไปด้วย นอกจากนี้ ปู หอย ก็หายไปด้วย ปลาโลมาที่เคยขึ้นแถบลุ่มน้ำปะเหลียนก็ไม่เคยเห็น แม้กระทั่งหมู่บ้านที่อยู่ในเขตน้ำลึกก็ไม่มีปลาโลมาขึ้นเช่นเดียวกัน ชาวบ้านไม่สามารถหาหอยปู ปลา ด้วยวิธีตกเบ็ด ลงอวนได้ กว่าจะฟื้นคืนกลับมาเหมือนในปัจจุบันก็ใช้เวลานานพอสมควร แต่ในปัจจุบันพบว่าป่ากำลังกลับฟื้นคืนขึ้นมาใหม่ ทำให้ชาวบ้านอยู่อย่างสบายขึ้น มีอาหารกินอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากต้นไม้โตขึ้น นอกจากนี้ปลาดุกทะเลที่หายากก็พบมากในเขตพื้นที่อนุรักษ์ หลังจากที่ชาวบ้านเริ่มต่อสู้ในเรื่องที่ภาครัฐจะสัมปทานพื้นที่เพื่อทำหอยนางรม ซึ่งชาวบ้านคิดว่าถ้าปล่อยให้ภาครัฐสัมปทานได้ไป ชาวบ้านจะไม่สามารถหาอาหารได้เหมือนปกติ เพราะสำหรับชาวชายฝั่งทะเล ทะเลคือแหล่งอาหาร แหล่งอาหารสำหรับชุมชนบ้านแหลม คือ ลุ่มน้ำปะเหลียน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของจ.ตรัง ดังนั้น การรวมกลุ่มเกิดขึ้น โดยเริ่มจากชาวบ้านไม่กี่คนที่รับรู้ และเข้าใจถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และได้มีการหารือกันถึงแนวทางปกป้องกันมิให้หอยนางรมซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรในชุมชนสูญหายไป

ผลงานชิ้นแรกและเป็นชิ้นสำคัญของชุมชนบ้านแหลม คือ เมื่อก่อนชาวบ้านวางทุ่นโดยใช้โฟมหรือฟองน้ำ ทำให้ไม่สามารถทานกระแสน้ำที่เชี่ยว หรือคลื่นลมทะเลได้ ชาวบ้านจึงมีการเรียไรเงินได้มา 2,220 บาท และโชคดีที่ในครั้งนั้นมีสมาคมหยาดฝน คือ คุณพิศิษฐ์ ให้เงินสมทบมาส่วนหนึ่งเป็นเงิน 18,500 บาท ทำให้ชาวบ้านมีทุ่นที่ได้มาตรฐานมากขึ้น และได้วางแนวทุ่นกว้าง 150 เมตร ยาว 1,000 เมตร นั่นคือ การดำเนินการในครั้งแรกในเรื่องหอยนางรม ต่อมามีการเลี้ยงปลากะชั่ง หอยแมลงภู่ หรือ การอนุรักษ์หอยนางรมโดยการเลี้ยงลูกในกระชังของโรงเรียนบ้านแหลม ที่ได้รับ

รางวัลเด็กอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดีเด่นเมื่อปี 2549 โดยได้รับโล่จากนายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งผมก็ได้มารับรางวัลด้วย นอกจากนี้ยังมีโครงการน้ำใสของราชินีซึ่งเป็นโครงการที่เด็กนักเรียนชักชวนชาวบ้านให้ช่วยกันเก็บขยะ และไม่ทิ้งขยะลงทะเล หรือนำปลาตัวเล็กที่ชาวบ้านนำมาทำน้ำปลากันเองในชุมชน ซึ่งถึงแม้ว่าเด็กจะเป็นฝ่ายชักชวนผู้ใหญ่ให้ช่วยกันอนุรักษ์ทะเล แต่ก็มีผู้ปกครองและชาวบ้านหลายคน que เข้าร่วมกิจกรรมนี้

นอกจากนี้ มีโครงการของสกว. คือ งานวิจัยหอยนางรม และได้จัดทำเป็นหนังสือถึง 4 เล่ม เพื่อเผยแพร่ให้กับประชาชนทั่วไป

หลังจากนั้น สามอำเภอในเขตลุ่มน้ำปะเหลียนได้มีการรณรงค์ร่วมกันปลูกป่า คือ ที่เกาะหอยไร่ ซึ่งมีเนื้อที่ 60 กว่าไร่ เพื่อใช้ไม้ร่วมกัน แต่ผลพลอยได้ที่เกิดขึ้น คือ หอยปะและหอยตลับเกิดขึ้นมากมายรอบเกาะหอยไร่ ทำให้ชุมชน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.กันตัง อ.ย่านตาขาว อ.หาดสำราญ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ กิ่งอำเภอหาดเจ้าสำราญ สามารถใช้เป็นแหล่งอาหารได้จนจบถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรป่าไม้ หอยต่างๆ เช่น หอยจู้บแจง หอยขวาน หอยกัน หลังจากที่มีป่าขึ้นมา ซึ่งไม่เพียงแต่อนุรักษ์เพียงแต่ป่าไม้อย่างเดียว แต่ยังอนุรักษ์น้ำและดินควบคู่ไปด้วย

ความโชคดีของคนชุมชนบ้านแหลม คือ บริเวณเขตลุ่มน้ำปะเหลียน จุดนี้จะเป็นที่ที่มีหอยนางรมมากที่สุด ถือได้ว่ามากที่สุดในประเทศ นอกจากนี้ยังมีหอยปะชุกชุมในบริเวณ 3 อำเภอตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ประมาณ 4000 กว่าไร่ ซึ่งหากเรารู้จักใช้แหล่งทรัพยากรอย่างคุ้มค่าที่สุด เช่น ไม่ควรจับสัตว์น้ำที่มีขนาดเล็ก เป็นต้น ตัวอย่างของราคาหอยที่นำไปขายในปัจจุบัน พบว่ากิโลหนึ่งราคาเป็นร้อยบาท ในขณะที่เมื่อก่อนราคากิโลละไม่กี่สิบบาท

ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากกลุ่มเครือข่ายของกลุ่มน้ำปะเหลียนนับว่ามีความสำคัญ เพราะได้มีการวางมาตรการของชุมชนในการจำกัดการใช้ผลประโยชน์ของทรัพยากรเหล่านี้ โดยให้ทุกชุมชนตลอดแนวลุ่มน้ำปะเหลียนร่วมกันปฏิบัติ เช่น มีขนาดตาอวนที่เหมาะสมเพื่อมิให้จับสัตว์น้ำขนาดเล็กติดไปด้วย นอกจากนี้อวนสำหรับดักปลาเก๋า หรืออื่นๆ ก็ได้มีการกำหนดขนาดตาอวนที่เหมาะสมมิให้เล็กเกินไปเพื่อมิให้ติดสัตว์ที่มีขนาดเล็กไปด้วย สำหรับมีทรัพยากรใช้ต่อไปในอนาคต

ขอแก้ไขส่วนที่คลุมคล อธิบายถึงจำนวนประชากรในชุมชนบ้านแหลม โดยมีประชากร 1,070 คน ครัวเรือน 214 ครัวเรือน

อ.ชล

เพิ่มเติมเกาะหอยไร่ เป็นเกาะที่อยู่กลางแม่น้ำปะเหลียน และหมู่บ้านรอบๆ ก็จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตรงนี้ร่วมกัน

คุณบา

เกาะนี้จะอยู่บริเวณลุ่มน้ำปะเหลียน ถือได้ว่าเป็นเกาะสาธารณะ ซึ่งทุกคนจะมีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกัน

อ.ชล

ที่ได้ฟังไปแล้ว เป็นการพูดถึงความเป็นมาก่อนที่จะมีการอนุรักษ์ ตอนที่อนุรักษ์ และขยายความไปถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์ ต่อไปจะถามถึงวิถีการดำเนินชีวิตว่าเมื่อป่าเริ่มดีขึ้น อาหารสมบูรณ์ขึ้น เลยอดอยากจะถามถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และที่เป็นอยู่ตอนนี้คิดว่าพอเพียงหรือไม่

คุณสุภาพ

สำหรับเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ในเรื่องการประกอบอาชีพมีการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพทำนามาเป็นปลูกอ้อย วิถีชีวิตของคนละหอกกะสังประมาณ 40% วิ่งไปตามตลาด แต่อีก 60% ที่เหลือยังคงอาชีพเดิม ซึ่ง 40% ที่ได้กล่าวนั้น จากที่ได้เก็บข้อมูล คือ ยังมีความทะเยอทะยานอยากได้ผลกำไรสูงสุดจากที่ดิน หรือที่นา แต่ตัวเองยังไม่ทราบเลยว่าตัวเองนั้นมีอาชีพอะไร เช่น ทุ่งๆ ที่มีนา 20 ไร่ แต่เอาไปปลูกอ้อยหมด แต่เมื่อไปสอบถามข้อมูลเขาก็บอกว่าเขาทำนา ตอนนี้ภาระหนี้สินของคนกลุ่มนี้กำลังเพิ่มมากขึ้น จากนโยบายของโรงงานน้ำตาลเข้าไปสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการปลูกอ้อย ส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ยามาหญ้า ใช้ปุ๋ยเคมีให้มากขึ้น ยกตัวอย่างที่เป็นข่าวว่าปูหนีตายจากพวกยามาแมลง ผมคิดว่าปูฉลาดกว่าคน เมื่อรู้ว่ามียันตรายมันก็หนี แต่คนรู้ว่าอันตราย แต่ก็ยังใช้ คนในไร่อ้อยบอกว่าเขาเป็นโรคฉี่หนู แต่ที่จริงผมคิดว่ามาจากยามาแมลง แมแต่หอย ปู ปลา ก็ยังไม่อยากอยู่ แต่ที่นาของผมใช้แต่ปุ๋ยคอก ฤดูจับกบจับอึ่ง สามารถจับได้มากมายเพราะกบอึ่งจากนาอื่นกระโดดมาที่นาของผม คืนหนึ่งจับได้เป็นร้อยตัว ซึ่งพบว่าวิถีของคนที่ใช้ยามาแมลงกับวิถีของคนที่ใช้ปุ๋ยคอก แมแต่ที่นาก็ยังมีสภาพความอุดมสมบูรณ์แตกต่างกันไป

ส่วนวิถีชีวิตของชาวบ้านหลังจากพื้นที่เริ่มสมบูรณ์ขึ้นนั้น พบว่า ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า ชาวบ้านมีข้อตกลงร่วมกันว่าต้องใช้ประโยชน์จากป่าให้คุ้มค่า จะทำเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ เช่น ต้นไม้ที่เราปลูกกว่าจะโตเป็นต้นไม้ใหญ่ใช้เวลาหลายสิบปี ดังนั้นถ้าจะใช้ทำฟืน ควรใช้ต้นไม้ที่ตายแล้ว ซึ่งจากการสังเกต พบว่ามีความสมดุลของธรรมชาติเอง คือ ต้นไม้ที่ขึ้นหนาแน่น จะมีบางต้นที่ตาย ดังนั้นจึงใช้ไม้ที่ตายมาทำฟืน ซึ่งปัจจุบันนี้พบว่าชาวบ้านทุกคนต่างให้ความร่วมมือกันใช้ต้นไม้ที่ตายแล้วมาทำฟืน หรือเผาถ่าน

ส่วนเรื่องอาหาร มีทั้งสัตว์และพืชพอสมควร แต่อาจจะยังไม่เหมือนเมื่อสมัยปี 2518 คือไม่มีเห็ดขอน เพราะไม่มีตอไม้ ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงหน้าแล้งที่มีการเข้าเวรเพื่อระวังไฟไหม้ป่า ก็เก็บผักหวานหรือไข่มดแดงมาทำเป็นอาหาร เป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย ปัจจุบันนี้รดกับข้าวที่เคยเข้ามาในละหอกกะสังก็ไม่ค่อยเข้ามา อาหารที่ชาวบ้านกินส่วนใหญ่มาจากป่า

อ.ชล

คิดว่าวิถีชีวิตของคนที่บ้านละหอกกะสังพอเพียงหรือยัง

คุณสุภาพ

คิดว่าพอเพียง คือ หนึ่ง สามารถประหยัดเรื่องค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหาร อย่างเช่น ครอบครัวยุคนี้ น้อยมากที่จะซื้ออาหาร เนื่องจากที่บ้านเลี้ยงไก่ไว้กินเนื้อ และไข่ นอกจากเก็บอาหารมาจากป่า

อ.ปัทมาวดี

อยากเสริมให้พอเห็นภาพ หากไปในพื้นที่ภาคอีสาน พบว่าในหลายๆ พื้นที่แม่แต่พื้นที่ที่ชาวบ้านบอกว่าเขาพึ่งตนเองได้ แต่แกนนำก็มักจะบ่นว่า พวกเราขายอาหารที่เข้าไปตามหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่ารถพุ่มพวง ซึ่งเป็นศัตรูตัวฉกาจของการพึ่งตนเองของชาวบ้าน แต่ที่คุณสุภาพกล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่าที่ละหอกกะสังไม่สนใจรถพุ่มพวง ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของคนละหอกกะสัง

อ.ชล

อยากให้ชาวบ้านแหลมเล่าให้ฟังบ้าง

บังลิ

ผมเป็นตัวแทนของผู้ใหญ่เหี้ยม เหล่หมุด ซึ่งเพิ่งจะเป็นผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ และผมเองได้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาประมาณ 5-6 เดือน นอกจากนี้ยังเป็นอาสาสมัครรักษาทะเลและชายฝั่ง โดยทำหน้าที่ดูแลรอบเกาะ เพื่อดูแลป่าชายเลน ที่ผ่านมามีร่วมกันอนุรักษ์หอยนางรม เมื่อวันที่ 25 เมษายนที่ผ่านมาได้มีการจัดงานอนุรักษ์หอยนางรม โดยมีการเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดไปเปิดงาน หลังจากนั้นก็มีหลายกลุ่มที่เข้าไปดูงานที่ลุ่มน้ำปะเหลียน ทำให้ผู้ใหญ่บ้านและผมต้อนรับคนไปดูงานแทบทุกวัน

อ.ชล

หลังจากที่ป่าสมบูรณ์แล้ว รายได้ของชุมชนบ้านแหลมเป็นอย่างไร

บังลิ

รายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากมีป่าสมบูรณ์ น้ำก็ดีขึ้น ซึ่งเปรียบเสมือนมีโลตัสในหมู่บ้าน อยากกินหอย ปลา ก็ลงไปจับมาได้ทันที แต่หากจะมองถึงในเรื่องความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คิดว่าชาวบ้านบางส่วนอาจยังไม่รู้จักใช้เงิน เพราะเงินหามาได้ง่ายมาก บางครอบครัวมีรายได้ต่อวัน เป็นพันบาท และยังมีอบายมุข และอื่นๆ ที่เป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย ซึ่งหากรู้จักใช้เงินคิดว่าน่าจะเป็นหมู่บ้านที่ไม่ลำบาก เพราะมีรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติทุกวัน

อ.ปีท

ถาม เมื่อสักครู๋ทางบุรีรัมย์บอกว่าเชื่อผู้นำ แล้วทางบ้านแหลมเชื่อผู้นำหรือไม่

บังลิ

เชื่ออยู่บ้าง คือผู้นำต้องมาก่อน แต่ก็มีความคิดเป็นของตัวเองเช่นเดียวกัน

บังบา

จากเมื่อก่อนที่เคยลำบาก แต่เดี๋ยวนี้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อก่อนที่บ้านแหลมอยู่แบบคั่นร่นกว่าจะได้เงิน อยู่แบบหาเช่ากินค่า บ้านเป็นหลังคามุงจาก แต่ไม่กี่ปีมานี้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องแทบทุกบ้าน แต่เมื่อเศรษฐกิจดีขึ้น ทำให้มีการใช้จ่ายเพื่อความสุขตามมา ผมคิดว่าหากจะเปลี่ยนแปลงระบบทุนนิยมที่เคยมีนั้นคงจะเปลี่ยนยาก เช่น ค่าภาษีสังคม หวยบนดิน ใต้ดิน เป็นต้น แต่ตรงนี้คิดว่าคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่ที่ตัวบุคคล ว่าเราจะรู้จักใช้ในแบบไหน โดยส่วนตัวนั้นคิดว่าคงต้องเริ่มจากตัวเองโดยลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงบ้าง ก็จะสามารถนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้

คุณพุทธิชัย

ที่ต.เขาคอกมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ในเรื่องของการบินโรคทรัพยากรในป่าเมื่อก่อนจะใช้อย่างไม่จำกัด บวกกับนโยบายของรัฐที่เน้นวัตถุนิยม แต่ปัจจุบัน ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิต ชาวบ้านมีการรู้และเข้าใจมากขึ้น รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามากขึ้น มีความพอเพียงในระดับ

หนึ่งในการใช้ทรัพยากร การเข้าป่า ยิ่งคนยากจนไม่มีไร่ นา ต้องอาศัยป่าเป็นปัจจัยหลัก พวกผัก พวกเห็ดออกจากป่า ยารักษาโรคบางอย่างก็ออกจากป่า และพวกที่ไม่มีที่อยู่อาศัยก็ผ่านกรรมกรหมู่บ้าน กรรมกรอนุรักษ์นำเข้ามาประชุม และตกลงว่าใครสมควรให้อยู่ได้ ก็ชี้ตรงต้นไม้ที่พอตัดได้ ที่ว่าพอเพียงเราก็ให้ตรงนี้ ชาวบ้านคนจนก็พึ่งพิงจากป่าหมด ตื่นมาก็เอาฟืนจากป่า อาหาร จากป่า และหลายอย่างที่คนยากจนก็อาศัยจากป่าเป็นหลัก ก็พอเพียงระดับหนึ่ง ก็โหมกระแสที่เราถูกกระชากไป รสนิยม บางคนก็อยากแปลงสินทรัพย์มีที่ดิน ช่วงรัฐบาลที่ผ่านมา แปลงสินทรัพย์เป็นทุน คุณมีทุนอะไร มีหลักทรัพย์ สปก.ออกให้ คุณมี นส3 ซึ่งในตำบลมีไม่ถึง 10 %ของตำบลที่มี และสปก 4-05 รัฐออกให้จากถนนสายดำห่างได้ไม่เกิน 500 เมตร และหลังจากนั้นก็ไม่ได้ ก็พอออกเสร็จก็ไปแปลงสินทรัพย์เป็นทุน พอแปลงสินทรัพย์ก็กระทบเพราะชาวบ้านก็อยากแปลงอยากได้เงินมา เป็นวัตถุนิยม รมอเตอร์ไซด์ พวกรถปิกอัพเริ่มเข้าไป ทุกคนอยากมีรถจอด และไม่มีเอกสารสิทธิ์ ที่อยู่อาศัย สวนบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์สักครัวเรือน

อ.สมนึก

ถามผู้วิจัย ฟังคุณคล้ายกับว่า ทางผู้วิจัยได้เลือกหมู่บ้านนี้ไว้ล่วงหน้าแล้ว และบอกว่าหมู่บ้านที่จะลงไปเป็นหมู่บ้านที่ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง คำถามคือ สิ่งที่คุณวิจัยคิดว่าหมู่บ้านนี้ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตรงกับสิ่งที่ทางชาวบ้านหรือทางหมู่บ้านนั้นคิดหรือไม่ เพราะผมเห็นมีคำถามในหัวข้อการสัมมนาว่า คิดว่าวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ หากว่าความเข้าใจไม่ตรงกัน ก็จะพูดไปเท่านั้น ดังนั้น คืออยากจะมองเห็นว่านักวิจัยพิจารณาหมู่บ้านนี้ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเพราะมีตัวชี้วัด ชาวบ้านที่มาหมู่บ้านนั้น ก็เข้าใจตามนั้น ถูกต้องหรือไม่ให้เขาสะท้อนกลับมา เพราะผมคิดว่าน่าจะได้ประโยชน์จากการสัมมนาครั้งนี้ จริงๆชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงที่เราเข้าใจ เราเข้าใจหลวมๆ พอทราบพอสมควรที่มาในวันนี้ว่าคงจะรู้เรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแบบนี้มาบ้างแล้ว ผมเองอยากจะทราบว่าสิ่งที่นักวิจัยคิดกับสิ่งที่ชาวบ้านคิดนี้ตรงกันหรือไม่ เพื่อจะเมื่อนักเศรษฐศาสตร์เข้าไปช่วย ต้องเริ่มจากการเข้าใจตรงกันเสียก่อน อันนี้หากเป็นไปได้และไม่ไปขัดกับสัมมนาที่ตั้งไว้ อยากจะลองฟังดูว่าสิ่งที่นักวิจัยคิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงที่เลือกหมู่บ้านอย่างนี้ คิดว่าอะไรเป็นตัวชี้วัดว่าหมู่บ้านนี้ดำเนินเศรษฐกิจพอเพียง

อ.ปัทมาวดี

จริงๆคิดว่าเวทีที่จะคุยข้างล่างมีประมาณถึง 10.45 น. คำถามของอ.สมนึกเป็นคำถามที่สำคัญมากและเดี๋ยวลึกคิดว่าจะให้คำตอบตรงนี้ก็กับอาจารย์ เพื่อจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่วนเวทีตรงนี้ ขออีกสักคนหนึ่ง คุณศิริวรรณ

คุณศิริวรรณ

สวัสดิ์ทีมงานทุกท่านที่มาร่วมประชุม จากคำถามที่ว่าในเขตลุ่มน้ำปะเหลียนการใช้ชีวิตประจำวัน พอเพียงแล้วหรือไม่ จากที่ลงไปสัมผัสดู ในเรื่องของทรัพยากรเขามีใช้อย่างพอเพียง ไม้ว่าจะเป็นหอยปะ หอยนางรม สัตว์น้ำต่างๆ ช่วงนี้มีสัตว์ที่หายไปได้กลับเข้ามา ฟันตัวเข้ามา เนื่องจากอวนรุน อวนลากได้หายไปซึ่งเป็นผลมาจากกฎกติกาของชุมชนที่ตั้งไว้ ห้ามมีเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ทำให้ทรัพยากรต่างๆ กลับคืนมา คนในชุมชนมีรายได้ต่อวันพอประมาณหนึ่ง แต่เรื่องการใช้จ่ายเราไม่สามารถที่จะไปจัดการได้ ซึ่งขึ้นกับจิตสำนึกแต่ละคน บางคนได้มาคิดว่าได้มาง่ายในเรื่องการจับสัตว์น้ำก็มีรายได้บางที่รายได้ต่อวันเป็นหลักพัน ได้มาก็ใช้ไป โดยที่ไม่มีการเก็บออม เพราะคิดว่าวันพรุ่งนี้ได้แน่ แต่ว่าพอถึงเวลาวันรุ่งขึ้น เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศ เพราะการทำประมงต้องคำนึง อาจไม่ได้ลงวันนั้น จึงจำเป็นต้องนำสิ่งที่เก็บออมใช้จ่ายไป บางทีในเรื่องความพอเพียง ไม้พอเพียง อาจยังไม่ถึงในเรื่องการใช้จ่ายใช้สอย แต่เรื่องของทรัพยากรมีให้ใช้อย่างพอเพียง เพราะมีข้อจำกัดในการใช้ทรัพยากรคือ เรื่องน้ำขึ้นน้ำลง ทำให้ชุมชนไม่สามารถที่จะหาสัตว์น้ำหรือทำอาชีพนั้นได้อยู่ตลอดเวลา และอีกอย่างหนึ่งมีกฎกติกาชุมชนที่ตั้งขึ้น ทำให้ไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้ทั้งหมด อาจกำหนดตาอวนในการคราดหอย ไม้ให้หอยตัวเล็กหลุดออกไป หรือห้ามใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายต่างๆ ทำให้ทรัพยากรต่างๆ มีเพิ่มมากขึ้น

อ.ชล

จริง session ที่ผ่านมาเพื่อจะให้ผู้ร่วมสัมมนาได้เห็นภาพรวมกันได้จากกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ แต่คิดว่าน่าจะทำให้เห็นภาพรวมบางอย่าง ต่อไปเป็นในส่วนของ อ.ปัทมาวดี ในเรื่องการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกรอบทฤษฎีและบทสังเคราะห์

อ.ปีทมาวดี

คำถามอ.สมนึกสำคัญมาก ว่านักวิจัยคิดอย่างหนึ่งและชาวบ้านคิดอย่างหนึ่ง อยากจะเล่าให้ฟังว่าจริงๆ ตนเองก็ไม่มีรายละเอียดเรื่องของกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียง หรือกลไกเศรษฐกิจพอเพียงว่าทำงานอย่างไร คิดว่าทุกคนรู้เท่ากันพอกันในลักษณะที่ว่า หนึ่งเราพูดถึงสภาพพัฒนา 3 ห่วง 2 เงื่อนไขสองคู่วิชาภาพ กลุ่มนั้นกลุ่มนี้ แล้วบอกว่าเป็นความพอเพียง อยากจะเรียนถึงสาเหตุที่เลือกสองพื้นที่นั้น เพราะสองพื้นที่นี้ประสบความสำเร็จในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เราตั้งประเด็นในลักษณะที่ว่าไม่ใช่เป็นการฟันธงทีเดียว เพราะคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงความเข้าใจยังกว้างและหลวม มองจากมุมมองอนุรักษ์คิดว่าในพื้นที่เห็นความพอเพียงในการจัดการตรงนี้ ในการจับการใช้ในอัตราที่ทำให้ทรัพยากรไม่เสื่อมโทรมและฟื้นฟูขึ้นได้ ซึ่งอาจจะคล้ายความยั่งยืนมากกว่า แต่มองในมุมมองบริโศคอาจเห็นภาพอย่างหนึ่งของความพอเพียง คิดว่าโจทย์ยากตรงนี้ คือว่าสังคมจะทำความเข้าใจวิถีบริโศคกับวิถีผลิตที่ร่วมกันตรงนี้ได้อย่างไร และบางครั้งคิดว่าบางครั้งทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่แยกการผลิตออกไปมูมหนึ่ง การบริโศคออกไปมูมหนึ่ง ก็อาจทำให้การเชื่อมโยงตรงนี้เห็นไม่ชัด คิดว่าเศรษฐศาสตร์เกษตร ตัวทฤษฎีบางทฤษฎีมีความใกล้เคียงกันอยู่ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แต่ว่าการ apply เศรษฐศาสตร์เกษตรตรงนี้เป็นที่รู้น้อยมากในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ดังนั้นมูมมอเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงหรือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ก็เลยดูเหมือนยังหลวมกันพอสมควร

ในมูมกรอบคิดของวิจัย เริ่มต้น ไม่อยากคิดว่าเป็นการสร้างดัชนีแล้วไปประเมินชาวบ้าน เพราะความตั้งใจคือการเรียนรู้จากชาวบ้านและสร้างมาเป็นดัชนีอะไรบางอย่างที่พอที่จะทำให้เรามีแนวทางหรือ guideline หรือกรอบในการมองเป็นเศรษฐกิจพอเพียงจากภาคปฏิบัติ ซึ่งคิดว่าอยากทำตรงนั้น

จากจุดเริ่มต้น เวลาพูดถึงสภาพพัฒนาสามห่วงสองเงื่อนไข ตนเองไม่ชอบเลย เพราะแห้งแล้งมากและไม่เห็นความเชื่อมโยงว่าจะไร มาจากไหน และไปที่ไหน ได้เห็นและฟังครั้งแรกจากคุณอนันท์ ปันยารชุน พูดในงานสัมมนาของ TDR ปี 2542 พูดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ และอ.อภิชาติ ได้ขยายความตรงนี้และมีแนวคิดคล้ายกับคุณอนันท์ คือ จริงแล้ว ตัวเริ่มต้นที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงคือตัวสองเงื่อนไข ซึ่งเมื่อสักครู่ผลการศึกษาของบุรีรัมย์ตรงกันพอดี นั่นคือจากชาวบ้านเอง ดึงขึ้นมาจากชาวบ้านทำวิจัยชุมชน วิจัยท้องถิ่นที่ผ่าน สกว. ตัวสำคัญสุด คือ สองเงื่อนไข คือ คุณธรรมกับความรู้ ตัวนี้ถึงจะประมวลเข้าสู่เกิดกระบวนการปฏิบัติ วิธีชีวิตหรือวิธีคิดนั้นเป็นทางสายกลาง พอสภาพพัฒนาไปแยกความมีเหตุผล ความพอประมาณ ภูมิคุ้มกัน ดินฉันคิดว่าเป็นการมองแบบแยกส่วนอีกแล้ว เพราะว่าเวลาไปศึกษา พอได้ทำโครงการของสภาวิจัยอีกโครงการหนึ่ง สักเคราะห์อ่านหนังสือประมาณ 200

เล่ม ในทีมประมาณ 6 คน เห็นชัดว่านักวิจัยแต่ละคนแล้วแต่ตนเองถนัด เอาเรื่องนี้ไปใส่กล่องความมีเหตุผล อีกคนเอาไปใส่กล่องความพอประมาณ คือพยายามแยกให้เป็นชิ้น ดินันคิดว่าความมีเหตุผล ความพอประมาณ เป็นเรื่องที่พันกัน ยากที่จะแยก แต่เวลาพอลงไปดูอาจช่วยให้มี guideline มีแนวทางในการมองบ้าง แต่ในส่วนของการทำงานวิจัยครั้งนี้ อยากจะมองว่าเป็นกลุ่มของวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติแบบหนึ่งที่เป็นทางสายกลาง ผลที่ออกมา คือ ความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน อ.อภิรัชขยายความออกไปเรื่อง ความสุข ซึ่งความจริงเป็น keyword ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส แต่การศึกษาครั้งนี้คงไม่แจกแจงถึงผลลัพธ์ ความสุขต่าง ๆ ซึ่งเป็นอีกเรื่องหนึ่งและมองไม่ได้ง่ายนัก อาจมองแง่ความยั่งยืน คือมองไปที่สิ่งที่จับต้องได้ชัดเจน คือ เรื่องของ ทูน 4 ตัว ในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ทูนมนุษย์ ทูนทางเศรษฐกิจ หรือทูนกายภาพ ทูนทางสังคม ทูนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันนี้เป็นกรอบคิดแรกที่ใช้ในการมอง กรอบคิดที่สอง คือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ จากการศึกษา review งาน 200 ชิ้นร่วมกับทีมของอ.อภิรัช ก็มีการศึกษาในมิติสิ่งแวดล้อมในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไม่มากเท่าไร ส่วนมากการศึกษาที่ผ่านมาักพูดในเรื่องความยั่งยืนมากกว่า และเวลาสร้างดัชนีชี้วัดในงานของท่านผู้หญิงสุชาวัลย์ หรือแม่เต่งานของ TEI เองแต่เป็นตัวชี้วัดในระดับประเทศในระดับชุมชนยังมีน้อย และในระดับชุมชนที่ไม่ใช่นักวิชาการสร้างและไปวัดชุมชน ต้องดึงจากชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ใกล้เคียงหรือสอดคล้อง อาจไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ต้องเรียนรู้จากชุมชน และไปสร้างว่าตัวชี้วัดนั้นคืออะไร และตัวชี้วัดนั้นคิดว่าไม่ใช่ต้องมี 20 ตัว ถามว่าทำไมประเทศไทยถึงมุ่ง growth rate ที่ใช้เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ ก็เลย guide อะไรหลายๆอย่าง ไปสู่ตัวนั้น หากคุณสร้างดัชนีชี้วัด 20 ตัว เพื่อสร้าง composite คิดว่าไม่มี guideline ดังนั้นจำเป็นต้องสร้างดัชนีชี้วัดเพียงไม่กี่ตัวที่เป็น guideline ได้เช่น สมมติ นอกเรื่องนิดหนึ่ง คือเปลี่ยนดัชนีชี้วัดจาก growth rate เป็น income distribution การกระจายรายได้ คิดว่าหากเอาตัวนั้นเป็นเป้า เส้นทางการพัฒนาประเทศก็จะปรับเปลี่ยนไปอีกทางหนึ่ง อันนี้ก็คล้ายกัน ตัวชี้วัดระดับชุมชนก็ไม่ต้องมี 20-30 ตัว เพราะหาแนวทางตัวชี้วัดที่เด่นยาก ในการศึกษาความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนส่วนมากมักจะมองเศรษฐกิจชุมชน แล้วสรุปว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน เพียงแต่ความหมายเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทพื้นที่ ปัจจุบันก็มีอยู่บ้างในภาคปฏิบัติ

ตัวทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่จะนำมาปรับ โดยตนเองไม่ได้ปฏิเสธว่าตัวทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ผิด เพียงแต่ว่าอาจจะมีข้อจำกัด หรือสมมติฐานบางอย่างที่หากเราขยายความตรงนั้นก็จะทำให้สามารถสอดคล้องหรืออธิบายพฤติกรรม สามารถอธิบายข้อเท็จจริงเศรษฐกิจพอเพียงได้ ตัวแรกที่พูดถึงกันมาก และตัวเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดความยั่งยืนก็คือ แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ตัวที่สอง คือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในการวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทฤษฎี

เศรษฐศาสตร์ มีการพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ตนเองคิดว่ามี 3 ตัวหลัก ๆ ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างที่ทราบแล้วว่าเป็นการมองความเท่าเทียมกันระหว่างรุ่นต่างๆ คนรุ่นพ่อ รุ่นแม่ ปู่ ย่า จนลงมาถึงรุ่นลูก และทำอะไรจะถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังมีกินมีใช้อยู่ต่อไป อันนี้จริงแล้ว ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนมี 2-3 แนวทาง แนวทางที่ใช้มากที่สุด คือแนวทางว่าด้วยทุน คือทำให้ทุนที่มนุษย์ สร้างขึ้น ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ฯ ยังดำรงอยู่ต่อไปได้ คือมีกล่องอยู่กล่องหนึ่งในนี้มีอยู่ 4 อย่าง คือ คน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม อยู่ในกล่อง แต่คราวนี้ความแตกต่างในการมองเป็นการมองแบบเข้มงวด คือ ทุนธรรมชาติ ต้องไม่สูญหาย แต่หากมองอย่างหลวม คือทุนธรรมชาติ ต้องมีการใช้ ก็อาจหายไป แต่ต้องมีทุนอย่างอื่นมาทดแทน ซึ่งแนวคิดแบบหลวม ก็ขอให้กลุ่มของทุนยังอยู่ได้ โดยที่มีการทดแทนอยู่ได้ และกล่องของทุนก็จะส่งต่อจากปู่ ย่า ไปสู่รุ่นลูกหลาน โดยที่กล่องของทุนไม่สึกหรอลงไป ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน อันนี้คือการตีความในแนวเศรษฐศาสตร์ พูดกลับกันคือ ทางเศรษฐศาสตร์การพัฒนายั่งยืนมองว่าทำอะไรถึงระดับการบริโภคต่อคนไม่ลดลง การบริโภคต่อคนจะไม่ลดลงก็ต่อเมื่อการผลิตจะต้องไม่ลดลง การผลิตจะไม่ลดลงก็ต่อเมื่อรักษาทุนทั้ง 4 ก้อนไว้ได้ อันนี้คือถอดคำร้อออกมา

จะเปรียบเทียบให้ฟังว่าแนวคิดนี้กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันอย่างไร ทางเศรษฐศาสตร์ แนวคิดการพัฒนายั่งยืนมีตัวชี้วัดหลายๆตัว ในกลุ่มที่สอง คือแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์มองว่าจริงมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมมีทั้งต้นทุนค่าจัดการใช้และไม่ได้ใช้ จัดการใช้ ใช้โดยตรง ใช้โดยอ้อม ไม่ได้ใช้ กันไว้ใช้ในอนาคต มูลค่าที่เราเก็บเกี่ยวมาหรือมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศน์ ส่วนการที่ไม่ได้ใช้คือเก็บไว้ก่อนไว้ให้เป็นลูกหลาน หรือแม้เราไม่เกี่ยวข้องกับมันแต่ก็รู้สึกว่ามันมีคุณค่า อันนี้คือสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าการดำรงอยู่ มีการประเมินจากงานวิจัยของท่านผู้หญิงสุชาวัลย์ ที่เคยประเมินว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีมูลค่ามหาศาลที่สุราษฎร์ประมาณ 15 ล้านบาท/ตรม./ปี

ตัวที่สาม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับสิ่งแวดล้อม ก็มีมุมมองว่าช่วงแรกที่มีการพัฒนาต้องยอมเสียสละสิ่งแวดล้อมไปบ้าง พอรายได้เพิ่มขึ้นถึงระดับหนึ่ง คนก็ตระหนักและตอนนี้ยุติกันดีแล้ว ก็เริ่มคำนึงเรื่องสิ่งแวดล้อม ในช่วงต้นรายได้ดีขึ้นถึงระดับหนึ่ง สิ่งแวดล้อมก็จะรักษาไปได้ มีงานของธนาคารโลกชี้ว่าไม่สามารถสรุปแบบนี้ได้ตลอด แต่ขึ้นกับลักษณะกิจกรรม เรื่องน้ำสะอาด ฯลฯ อาจเป็นลักษณะนั้น หรืออากาศ ตอนแรกสิ่งแวดล้อมแย่อากาศแย่ แต่พอประเทศพัฒนาถึงระดับหนึ่งก็จะพัฒนาดีขึ้น มีอยู่ขึ้นเดียวที่ทำอะไรก็ไม่ลด คือเรื่องขยะ ยิ่งรายได้มากขยะยิ่งมาก

มามองการเปรียบเทียบเศรษฐกิจพอเพียง อยากมอง 3 อย่าง อันที่หนึ่ง คือเป้าหมาย สอง พฤติกรรม และสาม คือกลไก เครื่องมือ ตัวแรกที่ยากพูดถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยากชี้ให้เห็นว่า

ทางซ้ายมือของท่าน คือแนวแบบเศรษฐกิจทั่วไปในปัจจุบัน คือเรามีการผลิต เอาไปขายมีรายได้เป็นเงิน และมาซื้อสิ่งของบริโภค โดย การบริโภควงในจำเป็น วงนอกอาจไม่จำเป็นมาก มีก็ได้ไม่มีก็ได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ การทำให้วงการผลิตกับการบริโภคมาเชื่อมกันระดับหนึ่ง ความจริงมองระดับครอบครัวก็ได้ ก็คือผลิตไว้บริโภคเองส่วนหนึ่ง เหลือขาย หรือมองระดับชุมชนผลิตเอามาแลกเปลี่ยนในชุมชน เหลือขาย ระดับประเทศก็ได้ คือผลิตใช้เองใน domestic market แล้วเหลือขาย ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดอันที่ 1 คือการพยายามเอาการผลิตกับการบริโภคมาเชื่อมกัน อันนี้เรียกว่าเป็นการพึ่งตนเอง และเป็นภูมิคุ้มกันระดับหนึ่ง น่าจะสามารถดูแลควบคุมบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง แนวคิดที่สอง คือลดการบริโภคที่ไม่จำเป็นและในเรื่องของทรัพยากรก็คือการมีเหตุผลที่ใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อันนี้จริงมาจากการคุยกับคุณพิพัฒน์ ซึ่งเป็นวิศวกร ว่าเราจะมองเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนอย่างไร แล้วเราพบว่าในพื้นที่นี้วิถีคิดของชาวบ้านกับทฤษฎีตรงกัน ชาวบ้านไม่ได้เลียนแบบทฤษฎี เพราะคิดมาจากประสบการณ์ตนเอง และทฤษฎีต่างหากที่ไปสังเกตและดึงมาเป็นข้อสรุป

ส่วนที่ต้องการขยายความ จากสักครู่ที่พูดเรื่องการบริโภค การอนุรักษ์ จริงแล้วจะเชื่อมสิ่งต่างๆ เหล่านี้อย่างไร ดูเหมือนว่าการอนุรักษ์ การใช้จ่ายประสบความสำเร็จ แต่พอโยงมาเรื่องการบริโภค แต่ละพื้นที่ที่อาจบอกว่ามีการพนัน มีสิ่งฟุ่มเฟือย คำถามคือเราจะมองเชื่อมโยงตรงนี้อย่างไร และจะมองระบบนี้ภายใต้กรอบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร ซึ่งคิดว่าจริงๆ ถ้ามองอันนี้เป็น การมองรายบุคคล เป้าหมายสุดท้ายของทุกคนน่าจะเหมือนกันคือความต้องการสินค้าและบริการซึ่งในที่นี้ คือการมองเรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย เพื่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี อันนี้คือเรื่องของสวัสดิการนั่นเอง น่าจะเป็นจุดประสงค์สุดท้าย

ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ สิ่งที่กำหนดอุปสงค์ คือเรื่องของราคา รายได้ เป็นตัวหลัก ซ่อนอยู่ข้างหลังเป็นสมมติฐานของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ แล้วในช่วงหลังขยายความมากขึ้น คือเรื่องของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งคิดว่าชุดความรู้เองเป็นเรื่องของข้อมูลข่าวสาร ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มีตัว utility function กำหนดให้มาอยู่แล้ว ตัวนั้นเป็นตัวที่กระบวนการตัดสินใจของแต่ละคน ระบบคุณค่า เราเหมือนกันว่าคงที่อยู่ แต่ที่ใส่ตัวหนา คือระบบคุณค่า ซึ่งจะไปขยายความก็คือ เรื่องคุณธรรม วิถีคิด ความรู้ สองเงื่อนไข จริงแล้ว เป็นตัวแปรที่อยู่ในระบบการตัดสินใจ ไม่ใช่ตัวที่กำหนดมาจากภายนอกแล้วเปลี่ยนไม่ได้ ซึ่งคิดว่าสองตัวนี้ต่างหาก นอกเหนือจาก ราคา รายได้ ที่มีผลต่อการตัดสินใจแล้ว วิถีคิดเองก็มีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจ และวิถีคิดก็เปลี่ยนได้ ไม่ใช่ว่าอยู่นิ่ง เปลี่ยนได้ เพราะมีฉะนั้นสื่อ โทรทัศน์จะเข้ามาอย่างไร ในกรณีของชาวบ้านประสบการณ์ก็ทำให้เปลี่ยนได้ คิดว่าสองตัวนี้คิดว่าเป็นกุญแจใน เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือคุณธรรมต่างๆ

จากความต้องการสินค้าขั้นสุดท้ายเพื่อกินอยู่ ก็โยงมาสู่เรื่องของความต้องการใช้ทรัพยากร ซึ่งดิฉันมองว่าความต้องการใช้ทรัพยากรเป็นอุปสงค์สืบเนื่อง อาจจะเป็นบริโภคเองในครัวเรือน ผลิตรถยนต์แล้วไปดึงเข้ามาใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน หรือเพื่อสร้างรายได้กลับเข้าไปสู่ตรงนี้ ดังนั้นหากเพื่อบริโภคโดยตรงก็เป็นเรื่องอุปสงค์ที่ตอบอุปสงค์ขั้นสุดท้ายและหากเป็นเรื่องผลิตรถยนต์ก็เป็นเรื่องของรายได้จริงมีระบบคุณค่าในเรื่องทรัพยากรอยู่ด้วย ในเรื่องการเห็นคุณค่า ไม่เบียดเบียนต่างๆ ในขณะเดียวกันด้านอุปทานคือการจับทรัพยากรขึ้นมาใช้ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ก็บอกว่ามีเรื่องของทุน เทคโนโลยี แรงงาน ราคา ที่ซ่อนข้างหลังทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ที่สำคัญมากคือเรื่องของข้อมูลที่ผู้ผลิตมีอยู่ ระบบกรรมสิทธิ์ ซึ่งตรงนี้เราไม่ค่อยพูดกับนักศึกษาเท่าไร เพราะกรณีอื่นไม่มีปัญหา ในทฤษฎีเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ อันนี้เป็นตัวสำคัญที่ต้องดึงมาพูดถึง ซึ่งก็คือเรื่องของสถาบัน ระบบคุณค่าในการจัดการทรัพยากร ตรงนี้ก็มี ซึ่งตรงข้อมูล คุณค่า จะมีการขยายความ โดยสรุป ระบบคุณค่าและข้อมูล มาจากกระบวนการทางสังคมที่เรียกว่าเป็นสถาบัน

ในกระบวนการคิดหรือกระบวนการตัดสินใจของชาวบ้าน หากมองเป็นกรอบใหญ่ ที่พูดเรื่องรายได้ ราคา อันนั้นมองเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ ตลาด เทคโนโลยี ซึ่งเป็นตัวหนึ่งที่เขาไปมีผลต่อการทำงานของวงกลมข้างใน คือกลุ่มชาวบ้าน เช่นกลุ่มที่ดูแลอนุรักษ์ทรัพยากร ขณะเดียวกันมีกรอบทางสถาบัน เช่น กฎหมายต่างๆ และมีเครือข่ายของชาวบ้าน คือทุนทางสังคม มีการทำงาน เครือข่ายของชาวบ้านกับการทำงานกับบุคลากรจากภายนอก อันนี้ก็เป็นกระบวนการทำงานข้างในมีแนวคิดเรื่องรูปแบบ กฎกติกา การทำงานต่างๆ

โดยจะนำมาเปรียบเทียบจากมุมมองเหล่านี้ เรื่องแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะการพัฒนาที่ยั่งยืนกับ แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืนตามทฤษฎี กลไกเป้าหมายที่สำคัญคล้ายกันคืออยากให้ทรัพยากรธรรมชาติได้ใช้กันไปได้ถึงชั่วลูกชั่วหลาน ตัวสำคัญจะอย่างไร การพัฒนาที่ยั่งยืนกลไกคือมองจากภายนอกที่จะเป็นแรงจูงใจให้คนอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน กลไกที่สำคัญ ที่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์พูดถึงคือกลไกราคา ว่ากลไกราคาต้องสะท้อนต้นทุนทางสังคม หากต้นทุนสูงแพงคนจะใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่ามากขึ้น และมีระบบกรรมสิทธิ์ที่ชัดเจน คำว่ากรรมสิทธิ์มักจะมีคนเข้าใจผิด มักจะเข้าใจว่าเป็นกรรมสิทธิ์เอกชน ซึ่งความจริงไม่ใช่ โดยกรรมสิทธิ์แท้จริงมีอยู่ 3 แบบ คือ ของรัฐ เอกชน ของปัจเจก และของชุมชน คำว่าชุมชนตรงนี้ ความเป็นกรรมสิทธิ์ คือต้องมีกติกา ที่เป็นหัวใจสำคัญ ถ้าชุมชนอยู่ร่วมกันต้องเป็นกติกา เพราะไม่มีกติกาทรัพยากรต้องแย่งกันใช้ ไม่มีเจ้าของ แต่หากชุมชนมีกติกา จริงก็คือทรัพย์สินร่วมของชุมชน เหมือนกับโลกที่ตอนนี้ต้องมีกติกาว่าด้วยสิ่งแวดล้อมโลกมี Kyoto protocol ต่าง ๆ อันนี้ก็เป็นกติกาที่ทำให้ทรัพย์สินที่เปิดให้ใครก็ใช้ได้เป็นทรัพย์สินของชุมชน และมีกติกามาดูแล ดังนั้นความเข้าใจเรื่องของ

กรรมสิทธิ์ก็ต้องชัดเจน และทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ก็บอกว่าระบบกรรมสิทธิ์ขอให้มีการคิด มีคนดูแล บังคับใช้ได้จริง ทรัพยากรก็จะยั่งยืนได้ เศรษฐกิจพอเพียง ต่างกับตรงนี้อย่างไร ประเด็นที่หนึ่ง คือ เศรษฐกิจพอเพียง อาจเน้นจากภายใน คือวิถีคิด ระบบคุณค่า การมีความรู้ คุณธรรม ความพอประมาณ

การระเบิดจากภายใน มีอะไรบางอย่างที่มีผลทำให้เกิดการขับเคลื่อนข้างใน เมื่อสักครู่นี้มอง จากหลายพื้นที่ทั้งสองพื้นที่ประสบการณ์เป็นตัวสำคัญ แต่ประสบการณ์ต้องผ่านการเรียนรู้ กลับกรอง เพราะฉะนั้นปัจจัยภายในหรือระเบิดจากภายในก็ไม่ได้แปลว่ามาจากศูนย์หรือผุดขึ้นมาเอง คิดว่าความแตกต่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือกลไกทางเศรษฐศาสตร์ หรือกติกาข้างนอกโดยเฉพาะตัวราคา แต่ เศรษฐกิจพอเพียง เราอยากเห็นกลไกจากข้างใน

ดิฉัน ไม่ได้สร้างตัวนี้ขึ้นมาก่อนที่จะลงในพื้นที่ เพราะทุกอย่างดิฉันอยากให้หลวมและอยากดึง จากพื้นที่ขึ้นมา ก่อน ตัวนี้สร้างขึ้นหลังจากที่ลงไปในพื้นที่แล้วสกัดมาเป็นสามกลุ่มตัวชีวิต ตัวชีวิตที่ สอดคล้องกับการวิเคราะห์เชิงระบบ และตัวชีวิตในระดับปัจจัยนำเข้า ตัวชีวิตในระดับกระบวนการ และตัวชีวิตในระดับผล ก็จะดูว่าปัจจัยนำเข้าที่สำคัญ กระบวนการที่สำคัญคืออะไร และผลที่สำคัญคือ อะไร พอได้ตัวนี้แล้ว ก็นำมาทำเป็นตารางคำถาม คล้ายกับกึ่งดัชนีชีวิตและให้เลือกว่าอยู่ในระดับใด ประเด็นนี้อยู่ในระดับดีมาก ปานกลาง น้อย และให้นักวิจัยลองทำดู แต่ไม่ถามชาวบ้านโดยตรง เพราะ ไม่ต้องการเอากรอบอะไรไปวัดชาวบ้าน เพียงแต่ต้องการวัดว่าหากสมมติว่าดึงจากชาวบ้านขึ้นมาได้ เป็น 4-5 ข้อ แล้วเรากำลังเป็นคำถามและให้นักวิจัยลองเลือกว่า หากสมมติเอากรอบนี้ไปใช้ที่อื่นจะพอ ตอบได้หรือไม่ ให้เหตุผลด้วยว่าทำไมประเมินมาก ปานกลาง น้อย ปรากฏว่าก็ทำได้ แต่เราไม่ได้แจก ในที่ประชุมตรงนี้ เพียงแต่ว่าเป็นสิ่งที่ได้ทดลองทำ และพบว่าทั้งสองพื้นที่มีดัชนีบางประเด็นค่อนข้าง ปานกลาง ถึงน้อยในหลายประเด็น คำตอบที่ตอบว่าที่อยู่มาก ก็จะดึงมาว่าดัชนีเหล่านี้จะเป็นตัวที่ สำคัญ

ปัจจัยนำเข้าแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือระบบคุณค่า คุณธรรม และความรู้ ภูมิปัญญา กระบวนการ นั้นสำคัญเพราะเวลาพูดถึงเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งที่เราอยากขับเคลื่อนและเราขาดไป เราไม่รู้ว่าการ กระบวนการ ที่ควรทำคืออะไร โดยคิดว่าจากการลงพื้นที่และสกัดขึ้นมา มี 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เราต้องไปดูกระบวนการ ตัดสินใจของชาวบ้านว่าการตัดสินใจเป็นอย่างไร สอดคล้องกับความพอประมาณ มีเหตุผล มี ภูมิคุ้มกันหรือไม่ กระบวนการที่สอง ที่สำคัญคือกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากภาคปฏิบัติ การจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไร มีระบบสืบทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่นต่อรุ่นอย่างไร มีระบบเรียนรู้สิ่ง ใหม่ๆอย่างไร กลุ่มที่ 3 คือการรักษาระบบความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างไร กลุ่มสี่ เป็นแนวทางทาง เศรษฐศาสตร์ คือการให้คุณค่ากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ใช้โดยตรง ใช้โดยอ้อม หรือเก็บเป็นลูกหลาน ต่างๆ ซึ่งคิดว่าวิถีคิดส่วนนี้มีความสำคัญที่จะนำไปสู่ตัวผล คือทุน 4 อย่าง อันแรกคือไปดูว่าทุน

ทรัพยากรได้รับการฟื้นฟูหรือไม่ ทิศทางสังคมเพิ่มขึ้นหรือไม่ รายได้และการบริโภค คือทุนเศรษฐกิจ เป็นอย่างไร และเกิดในเรื่องการพัฒนาคนซึ่งความจริงมีตัวชี้วัดอยู่แล้ว คือคุณค่า คุณธรรม แต่มองในแง่การเกิดผลเกิดกระบวนการจัดการที่คนอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้

ตัวสังเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นโดยสรุปว่า ซึ่งพยายามมองในกระบวนการและเปรียบเทียบ ทางซ้ายมือคือเศรษฐกิจสมัยใหม่ และทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์พูดถึงว่าเป้าหมายปัจเจก คือตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นอรรถประโยชน์ หรือกำไร และที่เป็นจริงคือผ่านกลไกตลาดซึ่งต้องใช้เวลาเข้ามา ข้อจำกัดในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ คือบุคคลที่จะผลิตบริโภคนั้น มีข้อจำกัดในการตัดสินใจ คือเรื่องตลาดเป็นอย่างไร เทคโนโลยีเป็นอย่างไร ความรู้ งบประมาณรายได้ของตนเองเป็นอย่างไร จากตรงนี้ทำให้เกิดระบบตัดสินใจที่อิงอยู่กับตลาด แต่พอมองกับมาที่เศรษฐกิจชุมชน ความจริงเป้าหมายคล้ายกันในแง่ที่ว่าเป็นการตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล แต่ในภาษาที่ใช้ในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน มักจะมองว่าเป็นเพื่อการดำรงชีพ ซึ่งความจริงก็คือความต้องการของบุคคล ทางซ้ายมือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นการซื้อของ ก็เพื่อการดำรงชีพแต่จะเป็นการดำรงชีพในระดับสูง ต่ำมากน้อยเพียงใดก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ในระดับเศรษฐกิจชุมชนเรามักใช้เพื่อการดำรงชีพ ที่น่าสนใจ คือตรงข้อจำกัด ด้วยความที่เป็นชุมชน ข้อจำกัดทางสังคมมันเข้ามาชัด ตรงนี้คนที่ลงพื้นที่จะรู้สึกได้ หรือคนที่อยู่ต่างจังหวัดจะรู้สึกได้ กรุงเทพฯคุณไม่ต้องสนใจคนรอบด้าน กทม. จะมีคำสั่งอะไรไม่สนใจ แต่หากเมื่อไรมาจุดต่อประปาหน้าบ้านจะรู้สึก แต่หากไปอยู่ในชุมชน ข้อจำกัดตัวแรกที่เป็นกรอบในการใช้ชีวิต คือระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เรื่องกติกาในชุมชน ข้อจำกัดที่สอง คือเรื่องความรู้ เทคโนโลยี เราใช้คำว่าภูมิปัญญา ซึ่งความจริง คือเทคโนโลยีแบบหนึ่ง ข้อจำกัดที่สาม คือ ภูมิชุมชนที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ก็คือระบบนิเวศกับธรรมชาติ สี คือเรื่องรายได้ ก็เป็นข้อจำกัด แต่ตลาดนั้นความจริงก็เป็นข้อจำกัด แต่มากหรือน้อยก็แล้วแต่ว่าเศรษฐกิจชุมชนไปผูกพันกับตลาดมากน้อยเท่าใด แต่สิ่งที่อยากชี้ให้เห็นคือข้อจำกัดเชิงสังคม กับระบบนิเวศธรรมชาติ เป็นจุดต่างสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจสมัยใหม่ ด้วยชุดของข้อจำกัดแบบนี้ทำให้เกิดระบบคุณค่าอีกชุดหนึ่ง แตกต่างจากเศรษฐกิจทั่วไป คือระบบคุณค่าที่พึ่งตนเอง พึ่งธรรมชาติและพึ่งชุมชน จากระบบคุณค่าสองแบบโยงมาสู่เรื่องแรงจูงใจ แบบพึ่งตลาดไม่รู้ว่าจะเรียกว่าระบบคุณค่าแบบหนึ่งได้หรือไม่ แต่ก็เป็นสถาบันแบบหนึ่ง การที่พึ่งตลาดซื้อขาย ผลิตบริโภค ผ่านตลาดตรงนั้น ก็จะเกิดแรงจูงใจด้านราคา ซึ่งแน่นอนเป็นแรงจูงใจภายนอก และพฤติกรรมที่สืบเนื่องมาก็คือพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อราคา แต่ขณะที่ระบบเศรษฐกิจชุมชน มีระบบคุณค่าที่พึ่งตนเอง พึ่งธรรมชาติ พึ่งชุมชน ที่เรียนแล้วว่าไม่ใช่ว่า การเรียนรู้ระเบิดภายในอยู่ๆ ลอยมา แต่ผ่านจากข้อจำกัดภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสังคม ระบบนิเวศ แต่ผ่านเข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นแรงจูงใจที่เกิดในกระบวนการตัดสินใจ ของชุมชนนั้น ราคาอาจมีอยู่

บ้าง แต่ที่สำคัญคือเกิดจากข้างในเองผ่านการเรียนรู้ จากการเรียนรู้ด้วยวิธีปฏิบัติจริง จากการจัดเวทีชาวบ้าน จากการวิจัยท้องถิ่น หรือจากกติกาสังคมของชุมชนซึ่งเป็นกรอบภายนอก ตามผู้นำ อันนี้เป็นกลไกภายนอก เพราะฉะนั้นกลไก การตัดสินใจของชาวบ้านไม่ใช่ set ของราคา แต่ด้วยข้อจำกัด สิ่งแวดล้อมที่มีสังคม มีชุมชน มีธรรมชาติ จะผ่านการกรองและผ่านการเรียนรู้ และนำไปสู่พฤติกรรม นักเศรษฐศาสตร์ที่ทำเรื่องเศรษฐศาสตร์เกษตรจะพบมากกว่า และพูดว่า ชาวบ้านคือ จริงก็คือพฤติกรรมจากประสบการณ์ ถามว่าพฤติกรรมจากประสบการณ์มาจากไหน ประสบการณ์ไม่ยากให้มองว่าเป็นเรื่องที่เจอแบบลอยๆ ความจริงกระบวนการผ่านการเรียนรู้ทั้งหมด ซึ่งการเรียนรู้ของชาวบ้านผ่านการปฏิบัติจริง ดังนั้นพี่น้องไม่ว่าจะเป็นกลุ่มน้ำปะเหลียน บุรีรัมย์ ผ่านประสบการณ์การทำลายป่ามาและเห็นชัดว่าอาหารหายไป เห็นชัดว่าวิถีชีวิตเปลี่ยน เห็นชัดว่าเกิดความขัดสนแต่เมื่อได้ปรับมีความเข้าใจในระบบคุณค่าสิ่งแวดล้อม ปรับกิจกรรม กระบวนการกลุ่มใหม่ ก็ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผลสุดท้ายทำให้อยู่รอดและยั่งยืนได้ อย่างที่บอกว่าไม่ได้บอกว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ผิด แต่บริบทที่ต่างกันคือเศรษฐกิจสมัยใหม่กับสิ่งที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ในเศรษฐกิจชุมชนนั้น คำอธิบายอาจต้องมีการขยายความ

จากที่แสดงภาพให้เห็นว่ามีอยู่ 2 ตัวสำคัญ ซึ่งแทรกมาในวิถีคิดชาวบ้านนอกเหนือจากเรื่องราคา ก็คือเรื่องระบบคุณค่าและเรื่องข้อมูลความรู้ ขอพูดเรื่องระบบคุณค่ามีส่วนช่วยให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรอย่างยั่งยืน นี่คือนั่นที่จะใส่กลับเข้าไปในเรื่องของคุณธรรมในเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเศรษฐกิจพอเพียงพูดกันมากคุณธรรมมีหลายอย่าง เช่น ความซื่อสัตย์ ประหยัด เอื้อเฟื้อต่างๆ ซึ่งคิดว่าระบบคุณค่าเหล่านี้ใส่ไปได้

ตัวอย่างที่พบจากงานศึกษา ดังที่เรียนว่าได้ลองสร้างดัชนี 4-5กระบวนการ และลองไปวัด และนักวิจัยตอบกันมา จากนั้นได้ตั้งตรงนั้นกลับมาอีกครั้ง ในเอกสารที่อ่านและได้คุยกับชาวบ้าน วิธี checklist ของเราพบระบบคุณค่า ที่มีความสำคัญ หนึ่ง คือ เรื่องความซื่อสัตย์ ตัวอย่างเช่น ละหอก กระดังง์ นั้นกติกาสังคมจริงๆ แล้วหลวมแต่ชาวบ้านเคารพ ซึ่งคิดว่าที่บ้านแหลมก็คล้ายกัน กติกาสังคมมีอยู่แต่จะหลวม เข้มข้นขึ้นกับแนวทางปฏิบัติ แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปก็จะเคารพต่อกติกาสังคม อันนี้จะเรียกว่าความซื่อสัตย์ได้หรือไม่ ก็ไม่แน่ใจ แต่ตรงนี้เอง ถ้ามีความซื่อสัตย์แม้ว่ากติกาสังคมจะหลวม แต่รู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำก็จะลดปัญหา moral hazard คนพยายาม ที่จะเบี่ยงเบน และเชิงจริยธรรมจะมีผลต่อพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ความจริงเศรษฐศาสตร์ไม่ได้สอนให้คนซื่อสัตย์ แต่เศรษฐศาสตร์บอกว่าภายใต้จุดอ่อนตรงไหนที่คนจะไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งตรงนั้นเป็นความฉลาดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ เพราะความซื่อสัตย์วัดยาก แต่เราบอกได้ว่าเพราะอะไรคนไม่ซื่อสัตย์ และเราไปอุดช่องว่างเหล่านั้นเพื่อให้เห็นซื่อสัตย์ขึ้น เรื่องข้อมูลอะไรต่างๆ คิดว่าถ้ามีความซื่อสัตย์ เรื่อง moral hazard ก็จะลดลง สอง คุณค่า

เรื่องของการร่วมมือ อันนี้เห็นจากกิจกรรมการอนุรักษ์ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าเขาได้ประโยชน์จริงจากการอนุรักษ์ แต่คงไม่ปฏิเสธว่าความร่วมมือหรือระบบคุณค่า ว่าทำงานร่วมกันนั้นดี จะทำให้ได้ประโยชน์ คือถ้ามีระบบคุณค่าเรื่องความร่วมมือก็จะลดปัญหาเรื่อง free rider หมายความว่า เช่น ฉันไม่ได้ทำคุณอนุรักษ์ป่าไป แล้วฉันค่อยไปจับที่หลังโดยฉันไม่ต้องทำอะไรเลย คือพวกคนที่ไม่ช่วยเขา แต่ถ่วงประโยชน์ หากสร้างระบบคุณค่าเรื่องการสร้างความร่วมมือ ให้มีความสำคัญตรงนี้ได้ก็จะลดปัญหา free rider สาม คือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นระบบวัฒนธรรมในชุมชนเล็กๆ จะลดปัญหาการนึกถึงตนเองได้มาก สุดท้าย คือการใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ คือความตระหนักตรงนี้ แน่นอนมีกติกาสหชุมชน ครอบหรือกำกับอยู่ แต่อีกด้านหนึ่งของการรับรู้ของชาวบ้านที่ผ่านกระบวนการ ผ่านประสบการณ์มาแล้วว่าไปใช้แบบนี้จะทำให้เกิดผลกระทบ จึงให้เกิดการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ หรือประสบการณ์อาจเป็นการถ่ายทอดทางจารีตประเพณี อะไรก็ตามแต่สุดท้าย เกิดระบบความเข้าใจหรือความคิดว่าใช้ทรัพยากรนั้นพอประมาณ ไม่ใช่มากและรู้ยู่ที่ว่าวิถีชีวิตของปูปลาเป็นอย่างไร ควรจับมากน้อยในช่วงฤดูใด ใช้ความรู้ประกอบด้วยก็จะทำให้เกิดความพอประมาณ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ซึ่งอันนี้จะแก้ปัญหา tragedy of the commons ก็คือมือใครยาวสาวได้สาวเอา อาจจะสรุปว่า นอกจากกลไกราคา กลไกที่กำกับจากข้างนอก ระบบคุณค่าข้างในก็สามารถสร้างกลไกบางอย่างที่ไปทำให้แก้ปัญหาความล้มเหลวของการจัดสรรทรัพยากรได้เหมือนกัน แต่ตรงนี้ นักเศรษฐศาสตร์ ก็มีการพูดถึงไม่มากนัก แต่ความเป็นเศรษฐศาสตร์นั้น เราก็จะไปให้ความสำคัญเรื่องกลไกราคา ระบบกรรมสิทธิ์เสียมาก

สรุป ไม่แน่ใจว่าจะเรียกเศรษฐกิจพอเพียง ได้สมบูรณ์หรือไม่เพราะว่า อย่างที่บอกว่ามีสองระดับ คือระดับหนึ่งมองในแง่การใช้ทรัพยากรการผลิต อีกด้านหนึ่ง คือระดับการบริโภค ซึ่งจากระดับการบริโภคนั้นมีความอ่อนตรงนั้นอยู่ว่าจะไม่พอเพียงมากนักในการบริโภค แต่ว่าในเรื่องของการใช้ทรัพยากรที่เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียง เพราะมีระบบคุณค่าที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปอยู่ในกระบวนการตัดสินใจใช้ทรัพยากร เราเริ่มจากการมีทรัพยากร และมีกติกานการใช้ทรัพยากร แต่กติกานั้นเองไม่สามารถกำกับการใช้ทรัพยากรได้ ถ้าคนไม่ซื่อสัตย์ ถ้ามีความโลภ ถ้าตรงนี้เองที่ระบบคุณค่าเข้ามาช่วยทำงานเรื่องของการสร้างความซื่อสัตย์ ปฏิบัติตามกติกาแม้ว่าผู้นำเขาจะไม่อยู่ ขอให้ฟังเกร็ดนอกที่โรงเรียนลูกเขาคั้งคำถามว่า วินัยคืออะไร ซึ่งขอบคำตอบของครูมากกว่า วินัยคือสิ่งที่ต้องทำในสิ่งต้องทำ และไม่ทำในสิ่งที่ไม่ต้องไม่ทำ ไม่ว่าผู้คุมกฎจะอยู่หรือไม่ นั่นคือคุณมีวินัยในตัวเอง มีความซื่อสัตย์ในตัวเอง ดังนั้นระบบคุณค่าจะทำงานสองอย่าง อย่างแรกคือ เรื่องความซื่อสัตย์ระบบคุณธรรม ทำให้กติกานั้นรักษาได้ด้วยต้นทุนที่ต่ำ รักษากติกาได้ไม่ยาก ในขณะที่เดียวกันความพอประมาณก็จะทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ฟุ่มเฟือย แน่นอนว่ามีเรื่องของราคาตลาดผสมด้วย มี

ข้อจำกัดของระบบนิเวศผสมด้วย แต่ว่าความพอประมาณก็เป็นปัจจัยหนึ่ง ประเด็นที่สอง คือความรู้ ซึ่งความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องของการรู้ระบบนิเวศของพื้นที่ตนเองว่าทำอะไร ทรัพยากรถึงจะอยู่ได้ แต่ความรู้ก็ระบบคุณค่าไม่ใช่สิ่งที่ลอยมา แต่ต้องมีการสร้าง และในพื้นที่เห็นชัดว่าในพื้นที่มีกระบวนการสร้างตรงนี้ ซึ่งใช้คำว่ากระบวนการทางสังคม มีอยู่ 2 อย่างใหญ่ คือกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างระบบคุณค่าและสืบทอดระบบคุณค่าจากรุ่นสู่รุ่น การสร้างองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น กระบวนการเรียนรู้ อยากจะเน้น โดยเฉพาะนักศึกษาที่เราสอนกันที่นี้ว่า จริงการเรียนรู้มี 3 หลัก คือ hand มือ การปฏิบัติ head คือการคิด heart คือความตั้งใจ ความใส่ใจ นักศึกษาที่นี้ใช้หัวคิดมาก ปฏิบัติไม่เคยปฏิบัติ heart หัวใจในการเรียนอาจจะไม่มี แต่ชาวบ้านต้องมี 3 ตัวและเท่าที่พบชาวบ้านก็จะมีทั้งสามตัว เพราะว่าเขาเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง คือ hand head คือกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังสรรค์ และ heart เป็นวิถีชีวิตของเขาที่ต้องใส่ใจ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ชาวบ้าน จะค่อนข้างครบกับ 3 h ตัวนี้ ตรงนี้ที่อยากมองว่าเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในตัวหลัก 2 ตัวนี้ ตัว input ข้างใน ถ้ากลับไป flow chart อันนี้เป็นการถอดบทเรียน ไม่ใช่การสร้างทฤษฎีใหม่ ไม่ใช่เป็นการไปประเมินชาวบ้าน แต่ว่าจากตรงนี้เรากลับไปสู่ข้อเสนอแนะ สมมติว่า จะมีการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพื้นที่ ซึ่งมีตารางวิธีประเมินเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพื้นที่ สมมติว่าองค์ความรู้ตรงนี้ไปใช้ต่อ ก็คิดว่าต้องสร้างตัวชีวิตในเรื่อง คุณค่า คุณธรรม ความรู้ ภูมิปัญญาในเรื่องกระบวนการจะต้องถามว่ากระบวนการตัดสินใจของชาวบ้านเป็นอย่างไร กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านทำอะไร ชาวบ้านรักษาความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นอย่างไร การให้คุณค่าสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร และตัวชีวิต ซึ่งความจริงมีตารางที่เขียนไว้อยู่ ดังนี้

จากที่ list อยู่ก็มาแปลงว่าตัวดัชนีเรื่องระบบคุณค่า จะถามระบบคุณค่าอย่างไร ถามความพอประมาณ ประหยัด ไม่ก่อหนี้ เหล่านี้เป็นสิ่งที่พอจะถามได้เชิงประจักษ์ มาก ปานกลาง น้อย และอธิบายว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้น ความซื่อสัตย์เป็นอย่างไร ความเพียรเป็นอย่างไร มีหลักฐานอะไรที่บอก ว่าชาวบ้านซื่อสัตย์ ฯลฯ ความรู้ ภูมิปัญญาเรื่องการบริโภค ระบบนิเวศ และคำถามเรื่องกระบวนการตัดสินใจ ว่ามีวิธีการตัดสินใจอย่างไร ความมีเหตุผลอย่างไร และทดลองทำกับทั้งสองพื้นที่ และได้คะแนนค่อนข้างดี กับทั้งสองพื้นที่ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ 100 คะแนนกับเศรษฐกิจพอเพียง แต่ว่ามีคำตอบคล่อง อยู่ในหลายเรื่อง และที่สำคัญ ไม่อยากปฏิเสธทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งคิดว่าใช้อธิบายพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ได้ แต่เวลามองเศรษฐกิจชุมชนคิดว่ามีสิ่งที่แทรกขึ้นมา อย่างเรื่องข้อจำกัดแต่ละพื้นที่ ที่แสดงให้เห็นเรื่องผู้นำ สังคม เป็นสิ่งที่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์หายไป ดังนั้นถ้าจะศึกษาเศรษฐกิจชุมชน ดัชนีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน ต้องมีเรื่องของกระบวนการทางสังคมต่างๆ เข้าไป อันนี้คือข้อเสนอที่คิดว่าส่งไปกรรมการสภาวิจัย แต่ไม่แน่ใจว่าถึงที่สุด โจทย์ที่เรา

พยายามทำกับสิ่งที่ทางท่านคาดหวังจะสอดคล้องหรือไม่ ประเด็นที่สอง ในเชิงทฤษฎีเอง จะมีการมองอะไรอย่างไรที่ถูกต้องหรือคาดเคลื่อนไป ขอจบการนำเสนอตรงนี้

อ.เรณู

เรียนถามท่านอ.สมนึกว่า อ.ปัทมาวดี ตอบคำถามหรือยัง

อ.สมนึก

ตอบแล้วส่วนหนึ่ง แต่ว่าจะเหมือนกับที่ผมคิดหรือไม่ ซึ่งอยากมานั่งฟังอย่างเดียว จริงแล้วอยากสะท้อนให้ทางหมู่บ้าน ชาวบ้านที่อ.ปัทมาวดี คิดอย่างนี้ มีจุดไหนบ้างที่เขาแตกต่างออกไป จุดที่เหมือนเรารู้อยู่แล้ว

อ.ยงยุทธ

อยากจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสิ่งที่อ.สมนึกถาม เหมือนกับ beyond economic theory พอสมควร ถ้าดู factor ที่เข้ามา ปัจจัยแวดล้อมที่ผนวกเข้ามา กับ conventional theory ที่เราใช้กัน เพราะทางเศรษฐศาสตร์ทรัพยากร inter temporary resource allocation ก็เป็นตัวที่สะท้อนภาพที่อาจารย์กำลังพูดถึง องค์กรประกอบหลัก คือตัว pricing ก่อน กับที่ reflect scarcity คือ ณ จุดสมดุล ซึ่งตรงนั้นความเข้าใจของคนที่จะดูระดับ scarcity มีมากน้อยเท่าใด ไม่ได้ตีความออกมาชัดเจนในโลกของความเป็นจริง ซึ่งภาพของที่อาจารย์สะท้อนให้เห็นว่าดิกริบอย่างซึ่งชาวบ้านเขาทำ ก่อนที่จะสร้างระบบที่อาจารย์นำสิ่งต่างๆ เข้าไปจับ เขาเดือดร้อนมาถึงระดับหนึ่ง สิ่งนี้เราอยากเห็นว่าการเดือดร้อนระดับไหน เพราะอาจารย์ไปประเมินระดับสุดท้ายเป็น post evaluation ไม่มี pre assessment คือครั้งแรกเลยระดับไหนที่ชาวบ้านเขาได้รับความเดือดร้อน ระดับ scarcity ของ resource deplete ไประดับไหน จนถึงขั้นที่เขาเดือดร้อน เขาถึงหลังชนฝา และเมื่อหลังชนฝา เขาไม่มีทางเลือกแล้ว จำเป็นต้องอยู่ในที่นั้น เขาต้องอยู่ในระดับ immobile ดังนั้นเขาต้องอยู่กับปัญหา เขาพยายามจะแก้ ซึ่งจุดตรงนี้ชุมชนในบ้านเราจะมี degree ตรงนี้แตกต่างกัน แต่สิ่งนี้ยังไม่เห็น แต่อาจเขียนไว้ในรายงานแล้ว แต่ต้องมี condition ตรงนี้เป็นกรลวงหน้าก่อนเพื่อจะได้รู้ว่าสิ่งที่เราเข้าไปสวมมีความแตกต่างระดับพื้นที่หรือไม่ องค์กรประกอบอีกส่วนหนึ่ง ใน inter temporal resource allocation ก็คือ นอกเหนือจากเรื่องของ pricing reflect scarcity ตรงนั้น ซึ่งค่อนข้างยากในการทำความเข้าใจ อีกส่วนหนึ่งที่มืออยู่หรือ constraint ทั้งหลายเป็นสิ่งที่ institute ไม่ได้คิดค้น เป็นส่วนหนึ่งที่เรามองไม่เห็นว่ามีอยู่เท่าไร ซึ่งตรงนี้เป็นเรื่องฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ แต่สิ่งที่มือองค์กรประกอบก็คือเรื่อง renewable กับ reuse recycle ทั้งสอง

นี่เป็นองค์ประกอบระยะยาว ดังนั้นสิ่งที่ทำนั้นมีเวลามาเกี่ยวข้องกับด้วย ที่เราฟังเหมือนกับเป็น static ซึ่งไม่ใช่ทั้งหมดที่เราพูดเป็นเรื่อง dynamic กระบวนการปรับตัวของการใช้ทรัพยากร เพื่อจะเก็บทรัพยากรนั้นมาใช้ให้เพียงพอและเหลือให้ลูกหลาน ดังนั้นระดับ optimal ซึ่ง reflect future generation แต่ว่าการที่เรามี resource base หรือ institute renewable กับ reuse recycle ทั้งหลายนี้ ต้องมีกติกาเข้ามากำกับ ซึ่งในทฤษฎีที่เราเรียน ไม่ได้มีบอก แต่กฎกติกาตรงนี้ก็ขึ้นกับ ถ้ามันไม่มีก็บอกว่า market ล้มเหลว แต่สิ่งที่เรากำลังดูเราดูว่าจะแก้ market failure นั่นคือการ maintain กฎกติกา โดยเอาทฤษฎีเข้าไปจับ แต่สิ่งที่ชุมชนทำสะท้อนคือความล้มเหลวของรัฐในการคุมกฎกติกา ให้ resource จัดสรรไปตามที่ควรจะเป็น และวิถีชุมชนเป็นวิถีที่เข้ามาจับเพื่อจะแก้ความล้มเหลวของรัฐในการที่จะดูแลทรัพยากรให้เกิดความเหมาะสมของพื้นที่ อันนี้มีทางหนึ่งที่จะจัดสรรทรัพยากร overtime เข้ามาจับในทฤษฎีที่อาจารย์ทำได้ เป็นตัวที่เสริมเข้ามาอีก นอกเหนือจากที่ทีมของนิค้ำที่พยายามเอา inverse กูทเมกเกอร์ มาใช้ โดยพอประมาณเป็นยุคว่า และมีตัวลักษณะบางอย่างของ utility มา add up กันแล้วพยายามหาระดับ optimum ซึ่งมี paper ของอาจารย์ที่นิค้ำ อาจลองเอาตรงนั้นมาช่วย review หรือเสริมได้

ดร.สมนึก

ที่อยากจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อยากจะฟังจากชาวบ้าน ไม่อยากจะพูดภาษาเศรษฐศาสตร์กันเอง เรามีทรัพยากรที่มีค่า มานั่งอยู่ตรงนี้ สิ่งที่ถามอยากได้ความรู้ เกี่ยวพันกับสิ่งที่อาจารย์พูดไป จากที่ฟังจากสองกรณีที่ผ่านมาเหมือนเกิดเหตุการณ์ ที่บอกว่าระเบิดจากข้างในเหมือนเป็นแผลจนหนองแตก ถามว่าหากไม่เกิดการระเบิดจากข้างในการเปลี่ยนแปลงนี้จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ เพราะจากการประสบความสำเร็จของสองพื้นที่นี้จะสามารถแผ่ขยายไปที่อื่นได้หรือไม่ ทำไมต้องรอนกระทั้งมันระเบิด คำถามที่สอง ทางบูรรัมย์บอกว่าพอดีเปลี่ยนผู้นำ หากไม่เปลี่ยนผู้นำเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ หรือสมมติว่าในอนาคตผู้นำเปลี่ยนไปอีกคนหนึ่งที่มีพฤติกรรมเปลี่ยนไปเราจะสามารถรักษาระบบนี้ได้หรือไม่ และที่เกี่ยวข้อง คือเห็นบอกว่าทุกวันนี้มีหมู่บ้านอื่นมาดูงาน มาดูความสำเร็จเขาเอาไปใช้ได้หรือไม่ ปัจจัยอะไรที่เขาเอาไปใช้ได้หรือไม่ได้ และกรณีสองหมู่บ้าน ตอนนี่คิดว่าเท่าที่คิดค้นฟังค่อนข้างพอใจ และคิดว่าประสบความสำเร็จพอสมควร ถามว่าเราจะรักษาไว้ได้ยั่งยืน? ระบบความรู้ทรัพยากรมีความสำคัญ คนกับป่าต้องอยู่ด้วยกัน คนกับทรัพยากรธรรมชาติต้องอยู่ด้วยกัน ต้องดูแลรักษา ความรู้ตรงนี้จะสามารถถ่ายทอดไปให้ลูกหลานได้ในระยะยาว และรักษาระบบคุณค่า ความเชื่อศรัทธาฯ ได้หรือไม่ เพราะที่ถามเพราะคนรุ่นนี้ได้เห็นว่าคุณเองนี่เกือบสูญเสียทรัพยากรที่มีค่าไปแล้ว และทรัพยากรที่มีค่าช่วยกันรักษา แต่รุ่นลูกหลานต่อไป เมื่อเขาโตขึ้นมา แล้วเล่าว่าตอนแรกที่คนมาตัดไม้แล้วชอบใจ หากรุ่นหลังเขาเติบโตแล้วมีไม้เต็มป่าและไม่ได้คิดว่ามีค่า มีคนมาตัดชอบใจอีกก็

ได้ เราจะสามารถถ่ายทอดว่าป่าเป็นของมีค่าจะสามารถถ่ายทอดต่อไปได้ในระยะยาว คิดว่าจะกระบวนการตรงนี้หรือไม่

รศ.ดร.ประยงค์ เนตยารักษ์

ในใจของกรรมการเขาคิดอย่างไร คือการสัมมนาในวันนี้ ในฐานะที่กรรมการอยากให้โดยไม่ใช้การเผยแพร่ผลงานวิจัย เราคิดว่าการจัดสัมมนาคราวนี้จะได้ระดมความคิดเห็นจากหลายๆ ฝ่ายและเอามาเขียนเป็นรายงานสุดท้ายจะได้ประโยชน์ ความเห็นหลากหลาย ซึ่งค่อนข้างจะเปิดมากในการรับฟังความคิดเห็นต่างๆว่ามีข้อเสนอแนะอย่างไร พอคิดผมไม่ได้อ่านรายงานนี้ แต่อ่านรายงานก่อนๆ คิดว่าความคาดหวังของกรรมการไม่ได้คาดหวังอะไรมาก เพียงแต่มีหลักๆ อยู่คือ หากดูตามหัวข้อและวัตถุประสงค์ คือส่งเสริมศักยภาพนักเศรษฐศาสตร์ในการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้บริบทของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่งในวันนี้ก็จะตรงกับคำถามของอ.เขาวเรศ ซึ่งเรื่องนี้เป็นประเด็นตามที่อาจารย์พยายามอธิบายมากกว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายความว่าอย่างไร พยายามที่จะยืนยันและบอกว่าอะไรคือเศรษฐกิจพอเพียง ข้อที่สองคือ จากความหมายตรงนั้นลงไปอยู่ในพื้นที่ที่เลือกพื้นที่สองแห่ง เพื่อจะเอามาสะท้อนตรงนี้ ว่าพื้นที่สองแห่งนี้สะท้อนเศรษฐกิจพอเพียงที่จะเข้าไปเรียนรู้ซึ่งผมคิดว่า ส่วนหนึ่งที่อาจารย์สุดท้ายจะต้องออกมาให้ชัดว่าสองพื้นที่ที่เลือกนี้มีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร ตัวแปรอะไรที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียง เพราะในที่สุดเมื่อเผยแพร่ออกไปคนหยิบอ่านจะได้อ่านนี่คือตัวอย่างของเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นรูปธรรม ตรงนั้นอยากให้เห็นที่สุดอยากให้เห็นชัดเพราะฉะนั้นจะสัมพันธ์กับข้อมูลที่จะนำไปใช้กับmethodology ที่ทำให้คนอ่านเชื่อว่าสิ่งที่อาจารย์บอกเป็นไปตามความหมาย จากนั้นจะนำไปสู่หลังจากนั้น จะมีแนวทางอะไรที่นักเศรษฐศาสตร์ จะไปเรียนรู้ เพราะหัวข้อเป็นเรื่องการส่งเสริมศักยภาพนักเศรษฐศาสตร์ที่จะเข้ามาเรียนรู้ ผมเข้าใจว่าคงเป็นเรื่องการเผยแพร่ ที่อาจารย์เขาวเรศ

จุดอันหนึ่งที่อ่าน อยาก comment ที่อาจารย์มีตารางให้ แต่วิธีการยังไม่ชัดว่าอาจารย์จะเอาตัวเลขมาใส่ตารางอย่างไร และมีการคำนวณค่าออกมาอย่างไร คือเรากำลังพูดว่าวิธีการของอาจารย์จะใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา ถ้าใช้ทางมานุษยวิทยาก็จะต้องเขียนรายงานแบบหนึ่ง วิธีการเก็บข้อมูลก็แบบหนึ่ง เข้าใจว่าเป็น in-depth study ในเชิงมานุษยวิทยา วิธีการอันนี้สไตส์การเขียนก็แบบหนึ่ง แต่วิธีที่เป็นตัวเลขมาชี้วัดก็เป็นอีกแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้น methodology จะเปลี่ยนไป ซึ่งคิดว่าต้องเขียนให้ชัดว่าจะเอาอย่างไร เพราะคนอ่านจะได้รู้ ซึ่งผมคิดว่าจะเป็นประโยชน์กับอาจารย์ว่าประเด็นพวกนี้จะทำอย่างไร เพราะจุดอ่อนเท่าที่เสนอคือกรอบความคิดมาก แต่การแปลงไปสู่พื้นที่ที่จะออกให้ชัดเจน คิดว่ายังไม่ชัดตรงนั้น ในการที่link ตัวอย่างออกมาเป็น output

อ.ดิเรก

สิ่งที่เราจะวิจารณ์ หรือออกความเห็น ก็เกี่ยวข้องกับวิธีการตีความทางเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะ slide ที่มีตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ คิดว่าดี แต่ว่าดีเกินจริงนิดหน่อย เลยทำให้ไม่ค่อยดี หากจะทำให้ดีต้องมีตัวร้ายเข้ามา เหมือนกับเราลืมตัวร้าย อย่างเช่น ภัยคุกคาม ในหน้า 52 หมายความว่า จะยั่งยืนหรือพอเพียง ต้องคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะมาขอให้ความคิดเห็นในเรื่องการตีความของนักเศรษฐศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า หรือกระบวนการ คิดว่าสิ่งที่ทีมวิจัยพูดถึงปัจจัยต่างๆ ยังพูดถึงด้านบวกเพียงอย่างเดียว อยากให้เพิ่มปัจจัยด้านลบด้วย หมายความว่า จะต้องคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นมาในอนาคตด้วย ยกตัวอย่างเช่น ภัยคุกคาม ในหน้า 52 ได้พูดถึงภัยคุกคามจากนิคมอุตสาหกรรมที่ทุ่งค่าย หรือ กรณีที่มีแรงกระแทกจากตลาดภายนอกที่เบาบางของพื้นที่บุรีรัมย์ทำให้ชุมชนสามารถอยู่รอดได้ ในส่วนนี้ถ้าหากผลกระทบดังกล่าวรุนแรงขึ้นจะเป็นอย่างไร ดังนั้น จึงอยากให้เติมปัจจัยด้านลบด้วย เช่น ภัยคุกคามหรือความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในวันข้างหน้า ไม่ใช่ในอดีต เพราะว่าในอนาคตอาจมีอะไรเกิดขึ้นได้หลายอย่าง ดังนั้น หากชุมชนในระบบมีตัวต้านทาน หรือ immunity ก็จะทำให้สามารถอยู่รอดได้ หรือกรณีที่อยู่ในรายงานกล่าวไว้ว่ามีโครงการจากภาครัฐเข้ามาในชุมชน แต่หากชุมชนหนักแน่นมากพอ และร่วมกันที่จะต่อสู้กับแรงกระแทกจากภายนอก หากตีความส่วนนี้เพิ่มเติมให้ชัดเจนก็จะทำให้นโยบายมีความสมบูรณ์ขึ้น ส่วนเรื่อง quantify คิดว่าไม่จำเป็น เพราะยาก

อ.ปัทมาวดี

จริงๆ แล้วโครงการไม่ได้ต้องการวัดเรื่อง quantify เพียงแต่อยากจะศึกษาว่าชุมชนนั้นมีความพอเพียงอยู่ในระดับมาก ปานกลาง น้อย เท่านั้น และศึกษา factor ของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนว่ามีจุดเด่น ณ จุดไหน ตรงไหน

รศ.ดร.ยงยุทธ

ในเรื่องของความพอเพียงของชุมชนในระดับมาก ปานกลาง น้อย ทีมวิจัยเคยถามความคิดเห็นของใครบ้างหรือไม่ หรือได้มาอย่างไร ตรงนี้ยังไม่ค่อยชัดเจน หรือในที่สุดผลลัพธ์สุดท้ายอาจไม่มีคำตอบที่ชัดเจน อยากให้ทีมวิจัยอธิบายวิธีการให้ชัด เพราะไม่มีรายละเอียดว่าทีมวิจัยใช้เกณฑ์อะไรที่บอกระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

อ.ปีทมาวดี

สำหรับเกณฑ์ต่างๆจะเขียนไว้ในรายงาน และขอตอบคำถามของอ.ดิเรก ว่าปัจจัยนำเข้าของแต่ละพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกัน ในเรื่องแรงกระแทกของภายนอกบางเป็นกรณีของบุรีรัมย์ ส่วนที่ปะเหลียนจะเป็นอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งต้องพูดถึงเรื่องโครงสร้างอำนาจในการจัดการทรัพยากรด้วย

อ.ดิเรก

ในเรื่องของแรงกระแทกจากภายนอกนั้น โอกาสที่จะกระแทกหรือ ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นได้เสมอ ไม่มีทางทราบล่วงหน้า จึงอยากให้เพิ่มในส่วนนี้เพื่อให้สมบูรณ์ และเป็นจริงขึ้น

อ.เรณู

ตอบคำถามในเรื่องของเกณฑ์ความพอเพียงระดับมาก ปานกลาง น้อย มาจากการลงพื้นที่ของนักวิจัยสองคนและ อ.ปีทมาวดีได้นำความคิดเห็นของทั้งสองคนมาสังเคราะห์อีกครั้ง ส่วนคำถามที่ว่าควอนติไฟล์หรือไม่ งานวิจัยครั้งนี้ไม่ได้เน้นในประเด็นนั้น

อ.ปีทมาวดี

คิดว่าในรายงานส่วนสุดท้ายจะมีคำอธิบายที่ชัดเจนขึ้นว่าทำไมจึงคิดว่าชุมชนอยู่ในระดับมาก ปานกลาง หรือน้อย หรือเห็นไม่ชัด

ดร.พงษ์วิภา

ส่วนตัวอาจจะมองในเรื่องทฤษฎีแตกต่างไปจากทีมวิจัย เรื่องนี้เป็นเรื่องของการที่จะประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้บริบทของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ วิเคราะห์ว่าชุมชนมีความพอเพียงที่จะทำให้นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนหรือไม่ ซึ่งทางทีมวิจัยได้มีการอธิบายถึงบริบทของความแตกต่างระหว่างทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่สำหรับนักสิ่งแวดล้อม อาจมีความเห็นแตกต่างไปจากทีมวิจัย กล่าวคือ ในแง่ของนักสิ่งแวดล้อมนั้นคิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือตัวหนึ่งซึ่งนำไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทาง คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการสมดุลระหว่างทุน 4 ทุน แต่จะทำทุนอย่างไรให้สมดุลนั้น คิดว่าจะต้องมีตัวคุณธรรม และความรู้ไปจัดการจึงจะทำให้เกิดความสมดุล และนำไปสู่ความยั่งยืน แต่ทีมวิจัยได้ทำการเปรียบเทียบว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการขับเคลื่อนจากภายนอกเข้ามา โดยใช้กลไกทางราคา แต่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการขับเคลื่อนจากตัวชุมชนเอง

มีคำถามว่า

1) ถ้าเช่นนั้น จะ apply เศรษฐกิจพอเพียงไปเพราะเหตุใด ถ้ามีความแตกต่างไปจากการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นเป้าหมายของการทำงานทุกประเภท

2) พฤติกรรมของการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติมาจากการขับเคลื่อนพฤติกรรมที่เกิดจากประสบการณ์ ดังนั้นในแง่ของการมองถึงอนาคต หากชุมชนหรือเด็กๆ ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ หรือ ไม่เคยได้รับผลกระทบเหล่านี้ ดังนั้นคนเหล่านี้จะไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือ การพัฒนาที่ยั่งยืนหรือไม่ ดังนั้น นอกจากประสบการณ์แล้ว จะมีปัจจัยอื่นที่ขับเคลื่อนให้คนคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้หรือไม่ คิดว่าในแง่เศรษฐศาสตร์น่าจะมองตรงนี้ด้วย

อ.ปัทมาวดี

กรอบเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น เป็นกรอบที่จากการตีความของนักเศรษฐศาสตร์ ตามตำราเศรษฐศาสตร์ เพราะฉะนั้นอาจมีส่วนที่เหลื่อมกันอยู่กับมุมมองของนักสิ่งแวดล้อมบ้างเล็กน้อย

ดร.วนิดา

มี 2 ส่วน คือ

1) ชี้แจงว่า ทีมวิจัยอาจเข้าใจผิดเกี่ยวกับหลักการ 3 ห่วง 2 เงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสภาพัฒน์สภาพัฒน์ไม่ได้บอกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไขนั้นจะต้องแยกออกจากกัน หรือดูทีละส่วน แต่บอกว่า องค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มี 3 ห่วง โดยที่ทั้ง 3 ห่วง จะต้องไปด้วยกัน และต้องมี 2 เงื่อนไขด้วย คือ คุณธรรม กับองค์ความรู้ แต่คนที่นำไปใช้มักจะนำไปแยกกัน และตีความผิดไป

2) เห็นด้วยกับ อ.พงษ์วิภา ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นเป็น goal หรือ ends ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นปรัชญาหรือเป็นเครื่องมือในการที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ที่อยากจะกล่าวถึงคือประเด็นความมั่งคั่ง ซึ่งมี 2 แบบ คือ แบบสัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ แต่ที่ปัจจุบันนี้ไม่มีความยั่งยืนเนื่องจากคนมุ่งเน้นแต่ความมั่งคั่งแบบสัมผัสได้ ดังนั้น ทีมวิจัยน่าจะนำเอา concept เรื่องนี้ไปใช้ในพื้นที่ด้วย เพื่อดูว่าเขาเน้นในเรื่องใดมากกว่า จากนั้นค่อยนำมาเปรียบเทียบกัน ที่ผ่านมารวมักไม่ได้ใช้ปัจจัยความมั่งคั่งแบบที่สัมผัสไม่ได้ เช่น คุณธรรม องค์ความรู้ นอกจากนี้สิ่งที่ทีมวิจัยยังพูดถึงน้อยมาก คือ ตัวสถาบันและกฎหมาย ซึ่งเล็งขี้ไม่ได้ที่จะพูดถึงส่วนนี้ เนื่องจากหากไม่มีส่วนนี้จะทำให้บทบาทในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นไม่ดีขึ้น ถึงแม้จะมีกติกาแต่ก็ยังอ่อนอยู่มาก บางพื้นที่จะมีตัวสถาบันเข้า

มาเกี่ยวข้องทำให้กติกาบางอย่างใช้ไม่ได้ผล ซึ่งทำให้ไม่มีคุณธรรม เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ดังนั้น จะทำอะไรให้คนในชุมชนเกิดการเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ 3) เห็นด้วยกับ อ. ประยงค์ที่ว่าจะต้องมีเหตุผล และอธิบายให้ชัดเจนว่าทำไมจึงเลือกสองพื้นที่นี้ในการศึกษาความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง สองพื้นที่นี้มีลักษณะพิเศษอย่างไร ทำไมจึงเลือก 2 พื้นที่นี้ ซึ่งอาจจะมีพื้นที่อื่นๆ อีกหลายที่ ที่อาจจะมีคุณสมบัติความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าก็ได้ แล้วเหตุใดจึงเลือกสองพื้นที่นี้

อ. ปัทมาวดี

จริงๆ แล้วการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเป้าหมายสุดท้ายอย่างที่อาจารย์ทั้งสองท่านได้กล่าวมา โดยมีคนเป็นจุดศูนย์กลาง แต่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวถึงว่าจะมีกลไกที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างไร ดังนั้น จึงได้อธิบายถึงทฤษฎีต่างๆ ในด้านเศรษฐศาสตร์ เพื่อนำมาเปรียบเทียบเท่านั้น ไม่ได้นำเอาเศรษฐกิจพอเพียงไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายแต่อย่างใด เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงก็นำไปสู่ความยั่งยืนเช่นเดียวกัน แต่อยากจะเปรียบเทียบถึงกลไกมากกว่าว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

คุณพิศิษฐ์

ในฐานะชาวบ้าน ขณะนี้มองว่ามีอยู่ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งคือ นักวิชาการที่มองแยกแยะในเรื่องระบบ และทฤษฎีต่างๆ แต่อีกฝ่ายคือ ชาวบ้าน ซึ่งอาจจะไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว มี 2 ประเด็น ที่จะกล่าวถึง คือ

1) อยากจะเล่าให้ฟังว่า ในอดีตสังคมไทย หรือสังคมชนบทในหลายๆ ประเทศของโลก เคยมีความสุข อยู่ดีกินดี มาก่อนอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหาร ความเป็นอยู่ คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมต่างๆ ในอดีต คิดว่ามีอยู่ก่อนแล้ว

2) แต่เมื่อหลังจากที่ชุมชนมีความสะดวกสบาย ต่อมาได้มีการพัฒนาจากภาครัฐ ตั้งแต่ปี 2500 อาจกล่าวได้ว่า เป็นช่วงที่ทางสภาพัฒน์ได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หลังจากนั้นความอยู่ดีมีความสุขของชาวบ้านเริ่มลดน้อยลง บุรีรัมย์ก็บอกว่าการสัมปทานป่าไม้ครั้งแล้วครั้งเล่า จนกระทั่งต้นไม้ใหญ่หมดไป แหล่งอาหารก็หมดไปด้วย สอดคล้องกับทางปะเหลียน ป่าชายเลนถูกสัมปทานตัดไม้เผาถ่านต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 50 ปี จนกระทั่งระบบนิเวศน์ป่าชายเลนเสื่อมโทรม สัตว์ทะเลที่เป็นอาหารก็ลดน้อยลง แต่นักเศรษฐศาสตร์ในยุคนี้ได้ชูประเด็นว่าททกรมการเคเบิลโทรทางเศรษฐกิจโดยการทำลาย ประชาชนในขณะนั้นประสบกับความยากลำบาก ซึ่งระยะหลังประชาชนเริ่มรู้สึกว่ามันตัวเองเดือดร้อน จึงได้เริ่มมีการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกิดขึ้นทั้งที่จ.บุรีรัมย์ และปะ

เหลียน โดยการฟื้นฟูเอาระบบนิเวศน์ ทั้ง ดิน น้ำ ป่าไม้ ป่าชายเลน ปัจจุบันนี้ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มคืนกลับมาเหมือนเดิม จึงคิดว่าตอนนี้ชุมชนเริ่มมีความสุขบ้างพอสมควร ในขณะที่ภาครัฐกำลังได้เถียงกันถึงความล้มเหลวของนโยบายในการพัฒนาประเทศ ซึ่งทำให้เกิดวิกฤติ สังคมเสื่อมโทรม คนไม่มีจริยธรรม แต่ขณะเดียวกันชุมชนไม่ทราบว่าเกิดอะไรขึ้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมักมองว่าชุมชนเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหา อย่างไรก็ตาม ณ ตอนนี้อยู่ชุมชนในหลายๆ พื้นที่เริ่มฟื้นตัว ไม่เพียงเฉพาะ 2 พื้นที่ที่กล่าวถึง และคิดว่ายังมีพื้นที่ที่ดีกว่า 2 พื้นที่นี้มากมายในประเทศไทย หรือในหลายๆ ประเทศ

ดังนั้น การที่นักวิชาการ นักพัฒนา หน่วยงานราชการ เริ่มมีวาทกรรมใหม่ เริ่มใช้เศรษฐกิจพอเพียงบ้าง การพัฒนาที่ยั่งยืนบ้าง เพื่อมาอธิบายในสิ่งที่ชาวบ้านได้ทำ คิดว่าควรให้เกียรติและยกย่องแก่ชาวบ้านที่บุรีรัมย์ ที่ปะเหลียน หรือชาวบ้านพื้นที่อื่นๆ ด้วย จริงๆ แล้วไม่ว่าจะอธิบายวิถีชีวิตของชุมชนว่าอย่างไรก็ตาม แต่ผมคิดว่าชาวบ้านแทบทุกพื้นที่ต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ตอนนี้อยู่ชาวบ้านมีความสุขมากพอควร ไม่ว่าจะเป็เศรษฐกิจพอเพียงหรือการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ตาม ผมชอบที่อาจารย์พูดว่าเมื่อชาวบ้านมีความสุขแล้ว มีความเสี่ยงเข้ามาคุกคาม ผมคิดว่านั่น คือ ความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ ความคิดของนักพัฒนาชาติบ้านเมือง เช่น FTA GMO โครงการ SEA FOOD BANK การปลูกมะละกอทางอีสาน การปลูกข้าว GMO แต่ไม่มีใครที่ขยับยั้งหรือขัดขวางในเรื่องดังกล่าว ซึ่งผลลัพธ์ที่สุด ผมคาดว่าชาวบ้านที่มีความสุข ณ ปัจจุบันนี้ จะหวนกลับไปสู่ความยากลำบากอีกครั้ง และต่อจากนั้น ก็จะ มีวาทกรรมใหม่ขึ้นมาอีกว่าชาวบ้านควรจะอยู่อย่างไร ดังนั้น โดยสรุป มีความเห็นว่า โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่เราเรียกว่าการพัฒนาก็ถูกตีความหมายอยู่ตลอดเวลา การเจริญเติบโตก็มีความหมายสลับไปมาอยู่ตลอดเวลา แต่สิ่งที่เป็นความจริงแท้ หรือแก่นแท้ คือ ชุมชนเองจะเป็นผู้ถูกกระทำ แต่ ณ ปัจจุบันชาวบ้านไม่ยอมถูกกระทำฝ่ายเดียว เนื่องจากการกระทำดังกล่าวทำให้ชาวบ้านได้ขบคิด

สุดท้าย ดีใจที่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่ ให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่อย่างมีความสุขของชาวบ้าน ถึงแม้ว่าชาวบ้านนั้นอาจจะไม่เข้าใจในเรื่องหลักการหรือทฤษฎี หรือแม้กระทั่งตัวชี้วัดที่ได้กล่าวมา บางตัวชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจ หรือนึกภาพไม่ออก แต่โดยนามธรรม คิดว่าชาวบ้านโดยรวมนั้นมีความสุขขึ้น และอยากจะฝาก ให้คิดถึงสิ่งที่จะไม่ทำให้ความสุขของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นักเศรษฐศาสตร์ทุกท่านจะมีแนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างไร เพื่อมิให้ชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนขึ้นมาอีก เพราะการป้องกันดีกว่าแก้ปัญหา และดีใจที่มีการสร้างนักเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่ โดยที่ชาวบ้านมีส่วนช่วยในการสร้างมุมมอง และคิดว่าจะทำให้เราไม่ก้าวซ้ำรอยเดิมที่เคยเกิดปัญหาขึ้นมาแล้ว

บังลิ

ในฐานะที่เป็นชาวบ้านที่มีความรู้ น้อย อยากจะเสริมว่า หลักใหญ่ๆ ที่ชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์ คือ ป่าชายเลน หอยนางรม และหอยปะ โดยที่ชาวบ้านจะไม่บุกรุกป่าชายเลน และชาวบ้านร่วมกันดูแล แหล่งหอยนางรมกันเอง หอยปะก็เช่นเดียวกัน โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่าให้จับแต่ตัวใหญ่ๆ ซึ่งทุกคนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังนั้น ส่วนตัวคิดว่ามีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงพอสมควร ในแง่ที่ชาวบ้านทุกคนไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติ

คุณสุภาพ

สำหรับมุมมองเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้าน อาจจะมองคนละแบบกับนักเศรษฐศาสตร์ โดยที่ความพอเพียงนั้น ไม่มีเป้าหมายสูงสุดว่าแค่ไหนที่เรียกว่าพอเพียง คิดว่าความพอเพียงนั้นอยู่ที่ใจว่าจะพอเพียงหรือไม่ ยกตัวอย่าง ผมหาเงิน ได้วันละ 20 บาท ก็พอเพียง เพราะให้ลูกไปโรงเรียน 10 บาท เหลืออีก 10 บาท เก็บไว้ หรือซื้ออาหาร ซึ่งแต่ละพื้นที่สภาพเศรษฐกิจนั้น ไม่เหมือนกัน ที่ปะเหลียนอาจมีรายได้วันละเป็นพันบาท ดังนั้น ความพอเพียงเลยไม่เท่ากัน สำหรับบุรีรัมย์ 20 บาท อาจจะพอเพียงแล้ว แต่ปะเหลียน 1000 บาทอาจจะพอเพียงก็ได้ เป็นต้น

อ.เรณู สรูป

มีคำถามจากที่ประชุม เช่น ดร.เขาวเรศ ทับพันธุ์ ถามว่า ในที่สุดนักเศรษฐศาสตร์จะนำบทเรียนที่ทีมวิจัยถอดออกมาจาก 2 พื้นที่ เอาไปใช้ได้อย่างไร จะนำประเด็นดังกล่าวไปเขียนเพิ่มเติมในรายงาน นอกจากนี้ มี ข้อคิดเห็นจาก อ.ดิเรก ในเรื่องของการเพิ่มเติมในเรื่องกับดักหรือภัยคุกคาม และประเด็นที่ อ.พงษ์วิภา ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า จากข้อสรุปจะเห็นได้ว่าชาวบ้านเรียนรู้จากประสบการณ์แล้วจึงมาแก้ปัญหา ดังนั้น ถ้าพื้นที่อื่นที่เด็กรุ่นใหม่ไม่เคยผ่านประสบการณ์มาก่อน จะสามารถรับถ่ายโอนในเรื่องของแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง และจะพยายามทำพื้นที่ให้มีความพอเพียงได้หรือไม่

รศ.ดร.ประยงค์

ผมเน้นในเรื่องของการเขียนงานวิจัย อยากให้ชัดเจน เพราะในที่สุด คนที่ไปเรียนรู้ประสบการณ์คือนักวิจัยสองคนที่ลงไปในพื้นที่ และรายงานฉบับนี้เมื่อเสร็จแล้ว คนอื่นจะต้องหยิบอ่านและจะต้องเข้าใจเนื้อหาข้างในว่า 2 กรณีศึกษาได้ถูกตีความไว้อย่างไร มีรายละเอียดอย่างไร ผมเองทำงานกับ อ.อกิน นานพอสมควร ซึ่งถ้าเขียนแนวมานุษยวิทยา จะต้องเขียนให้มีรายละเอียดมากพอที่จะทำให้อ่านตีความด้วยตัวเองได้ หมายถึงคนอ่านสามารถตีความได้ไม่เหมือนหรือ

นอกเหนือไปจากคนเขียนก็ได้ แต่ต้องมีข้อมูลมากพอ ซึ่งอยากจะเห็นอย่างนั้น เพราะแม้กระทั่งชาวบ้าน ก็ยังมีความคิดเห็นในเรื่องความพอเพียงแตกต่างกัน ซึ่งสองพื้นที่ก็อาจจะมีความแตกต่างกัน และยิ่งหมู่บ้านทางภาคใต้ พบว่า นับถืออิสลามถึง 95% ส่วนภาคอีสานคาดว่าจะนับถือศาสนาพุทธ เพราะฉะนั้น ตรงนี้อาจจะมีผลต่อการตีความด้วย จึงอยากให้มีการละเอียดในส่วนนี้ และได้ถามอ.ชงยุทธ ด้วยว่า กรรมการรับได้หรือไม่ที่ตัวชี้วัดได้มาจากคนสองคน ไม่ได้มาจากการร่วมระดมความคิดเห็น เนื่องจากทั้งสองคนนั้นมี background ของตัวเอง และค่อยไป absorb ถึงแนวคิด และให้ความคิดเห็น เท่ากับว่าเป็นการถ่ายทอดจากพื้นที่มาสู่ชน และจากชนมาสู่รายงาน วิธีการดังกล่าวเป็นที่ยอมรับได้หรือไม่ ดังนั้น อยากให้มีรายละเอียดตรงนี้ คือไม่ได้บอกว่าผิดหรือถูก แต่อยากให้มีความชัดเจน เพราะในฐานะที่เป็นกรรมการตรวจรับอยากให้มีความชัดเจน

อ.ปัทมาวดี

คิดว่า ยังมีความเข้าใจที่ต่างกันพอสมควร เพราะไม่ได้ต้องการสร้างตัวชี้วัดเพื่อประเมินพื้นที่ และไม่ได้ต้องการดูว่าในที่สุดแล้วพื้นที่นี้พอเพียงหรือไม่ คิดว่าไม่ใช่เป้าหมายตั้งแต่ต้น แต่ต้องการดูสิ่งที่ชาวบ้านทำและดึงขึ้นมาว่าถ้าเราจะมองชาวบ้านในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง ควรจะมีประเด็นอะไรบ้าง เพราะฉะนั้น สิ่งที่ทีมวิจัยเสนอ คือ กระบวนการทางสังคมเป็นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้เพราะจะไม่สามารถนำไปสู่เรื่องระบบคุณค่าได้ จึงไม่แน่ใจว่ากรรมการกับนักวิจัยจะมองตรงกันหรือไม่ และต่อจากนั้นจะมีข้อเสนอต่อไปว่าถ้าจะทำในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะมีตัวชี้วัดแบบใด แต่ในรายละเอียดนั้นคิดว่าต่างพื้นที่ก็มีความแตกต่างกัน

รศ.ดร.ประยงค์

ขอเพิ่มเติมว่า อยากขอให้ชาวบ้านยืนยันว่าตัวชี้วัดนี้ใช้ได้หรือไม่ หรือจะให้เอาตัวชี้วัดไปให้ชาวบ้านประเมินว่าสถานภาพเขาเป็นอย่างไร ขอให้อธิบายตรงนี้ให้ชัดเจน โดยเป็นตัวชี้วัดที่ชาวบ้านเห็นด้วยว่า ตัวชี้วัดเหล่านี้สะท้อนภาพของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้าน ซึ่งขอให้มีความชัดเจนในส่วนนี้ โดยที่ไม่ต้องบอก scaling แต่อาจารย์มีสเกลอยู่ในรายงาน ก็เลยงงว่าอาจารย์จะให้ชุมชนประเมินความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้าน เช่น มีค่าเท่ากับ 4.5 เฉลี่ย หรืออย่างไร

อ.ปัทมาวดี

ไม่แน่ใจว่าเป็นความเข้าใจผิดระหว่างนักวิจัยกับกรรมการหรือไม่ เพราะไม่ได้ตั้งเป้าหมายที่จะลงไปวัดสเกลตั้งแต่แรก เนื่องจากโครงการนี้ไม่ได้เป็นการประเมินชาวบ้าน แต่จากการพูดคุยกับ

กรรมการในครั้งก่อนที่มิวิจัยเข้าใจว่ากรรมการต้องการเช่นนั้นหรือไม่ ดังนั้นจึงได้ทำเป็นสเกลออกมาจริงๆ แล้ว เป้าหมายจริงๆ คือ อยากทำเป็นข้อเสนอว่าถ้าจะมองเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องมองในประเด็นเหล่านี้ เช่น มองในเรื่องกระบวนการ หรือระบบคุณค่าบางอย่าง เป็นต้น ซึ่งคาดว่าไม่ว่านักวิชาการ หรือชาวบ้านต่างก็มองแบบเดียวกัน และคิดว่าชาวบ้านมีกระบวนการเหล่านี้อยู่แล้ว ส่วนจะนำไปใช้อย่างไร อาจจะแล้วแต่มุมมองของแต่ละคน เช่น นักเศรษฐศาสตร์ อาจจะนำไปใช้แบบหนึ่ง หรือชาวบ้านอาจจะใช้อีกแบบหนึ่งก็ได้ และอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการปฏิบัติ เช่น หากชาวบ้านอยากทราบว่าตนเป็นเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ ก็มาความเป็นไปตามกระบวนการเหล่านี้หรือไม่ หรืออาจเป็น guide line หรือแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

รศ.ดร.ประยงค์

อยากให้อาจารย์เซตตัวชี้วัดขึ้นมา และให้ชาวบ้านเป็นผู้ประเมิน แต่เมื่อให้นักวิจัยไปประเมินเองอาจจะมีช่องว่างที่ไม่ตรงกัน อ.ประยงค์เลยแนะนำว่า อยากให้ปราชญ์ชาวบ้านช่วยทำความเข้าใจในตัวชี้วัดต่างๆนี้ได้หรือไม่ เมื่อตกลงแล้วจะประเมิน ก็จะสามารรถประเมินได้ว่าเขาอยู่ในระดับใด โดยที่อยากให้เป็นข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้าน แต่ถ้าที่มิวิจัยนำมาประเมินเองจากการที่เข้าไปทำความเข้าใจ อาจคลาดเคลื่อนได้ และขอให้อธิบายให้ชัดเจนว่าตัวแปรที่ได้จะนำไปใช้อย่างไร

อ.เรณู

ในนามของสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่สละเวลามาร่วมกิจกรรมในวันนี้ ซึ่งได้ประโยชน์อย่างมาก บางส่วนที่ยังไม่ชัดเจน ที่มิวิจัยจะนำไปปรับปรุง และขอบพระคุณทุกท่านจากพื้นที่ จ.บุรีรัมย์ และจ.ตรัง หวังว่าโอกาสหน้าจะได้มีการสัมมนา ร่วมกันอีกครั้ง ขอขอบคุณค่ะ
